

Izvršenje mjere istražnog zatvora

Bijelić, Medina

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:162669>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-07**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu
Pravni fakultet
Katedra za kazneno pravo

Medina Bijelić

IZVRŠENJE MJERE ISTRAŽNOG ZATVORA

Diplomski rad

mentor : prof. dr. sc. Ksenija Turković

Zagreb, travanj 2024.

IZJAVA O IZVORNOSTI

Ja, Medina Bijelić, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljen način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu .

Mjesto i datum :

Zagreb, 2. travnja 2024.

Potpis :

Medina Bijelić, v.r.

Sažetak

Rad analizira tri aspekta mjere istražnog zatvora, od teoretske analize same mjere, osnove za njegovo određenje, te prava koja su zajamčena istražnim zatvorenicima za vrijeme izvršenja mjere istražnog zatvora. U obradi ovih tema daje se i pregled relevantnih odluka Europskog suda za ljudska prava protiv Republike Hrvatske glede povreda prava pritvorenika tijekom boravka u penalnim ustanovama, osnovna načela koja je Sud razvio u tom području te se navode smjernice koje upućuje državama članicama kroz svoje presude.

Ključne riječi: istražni zatvor, osnove za određenje, prava istražnih zatvorenika, uvjeti u zatvorima, povreda prava, presude Europskog suda za ljudska prava

Summary

In this paper, three aspects of a pretrial detention are analyzed the theoretical bases of the measure, the basis for its determination, and the rights guaranteed to detainees during the execution of the pretrial detention. There is also an overview of the case-law of the European Court of the Human Rights related to violations of the human rights of the remand prisoners during their incarceration, basic principles the Court has developed in this area and guidelines it has addressed to member states through its judgements.

Keywords: detention, grounds for determination, rights of remand prisoners, conditions in prisons, violation of rights, judgements of ECHR.

Sadržaj

1.UVOD.....	1
2.ISTRAŽNI ZATVOR.....	3
2.1.Pravni okvir.....	3
2.2. Statistički pokazatelji brojnosti istražnih zatvorenika.....	6
2.3. Pojam istražnog zatvora.....	7
2.4. Osnove za određenje istražnog zatvora.....	9
2.5. Načelo razmjernosti.....	17
2.6. Pravni standardi Europskog suda za ljudska prava.....	18
2.7.Predmeti protiv RH pred ESLJP glede pritvorskih razloga.....	20
2.8.Usklađenost prakse USRH s praksom ESLJP.....	22
3.UVJETI BORAVKA U ISTRAŽNOM ZATVORU.....	23
3.1.Smještaj.....	23
3.2 Prehrana.....	27
3.3.Kretanje i organizacija slobodnog vremena.....	28
3.4. Rad.....	29
3.5.Obrazovanje.....	31
3.6.Zdravstvena zaštita.....	32
3.7.Pravo na branitelja.....	34
3.8. Posjeti,dopisivanja,telefonski razgovori.....	35
4.ZAKLJUČAK.....	38
5.POPIS LITERATURE.....	39

1. UVOD

Pravo na slobodu jedno je od temeljnih ljudskih prava. Nepovredivnost slobode čovjeka dolazi u sukob sa zahtjevima javnog interesa i očuvanja sigurnosti upravo na području određivanja i izvršavanja mjere istražnog zatvora. Vrlo slično, pravo na slobodu definiraju i Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda¹ (EKLJP ili Konvencija) i Ustav Republike Hrvatske². Konvencija u čl. 5., a Ustav u čl. 22. Svrha je tih odredbi sprječavanje proizvoljnog ili neopravdanog lišenja slobode pojedinca. Mjera istražnog zatvora je preventivnog karaktera. S aspekta zaštite ljudskih prava, predstavlja posebno osjetljivu mjeru oduzimanja osobne slobode pojedinca prije nego mu je pravomoćnom sudskom presudom utvrđena krivnja, odnosno prije utvrđenja da je počinio kazneno djelo. Zato za vrijeme trajanja mjere istražnog zatvora još u cjelosti vrijedi ustavna pretpostavka nedužnosti.³

Sudovi u Republici Hrvatskoj sude na temelju Ustava, međunarodnih ugovora, pravne stečevine Europske unije, zakona i drugih važećih izvora prava. Konvencija je stoga dio unutarnjeg pravnog poretka, po pravnoj snazi iznad zakona. Jedna od obveza država članica potpisnica Konvencije usklađivanje je nacionalnog zakonodavstva s odredbama Konvencije jer su države potpisnice dužne osigurati svakoj osobi pod svojom jurisdikcijom prava i slobode zajamčene Konvencijom. Europski sud za ljudska prava (ESLJP ili Sud) svojim djelovanjem stvara nove pravne standarde i nadopunjuje Konvenciju.⁴ EKLJP iz 1950., zajedno sa jurisprudencijom Suda, najznačajniji je izvor uređenja pritvorskog prava u Europi. Autentična tumačenja njezinih odredbi koja daje ESLJP, stvorila su korpus konvencijskog prava o pritvoru koji je zahvaljujući svom opsegu te obvezujućem pravnom učinku za nacionalne poretke oblikovao u značajnoj mjeri pritvorsko pravo država članica Vijeća Europe.

Zaštita prava na slobodu uređena je čl. 5. EKLJP. Njime se jamči pojedincu pravo na osobnu slobodu od arbitarnih uhićenja, pritvaranja, zatvaranja i drugih mjera državne vlasti kojima se oduzima sloboda. U odredbi čl. 5. taksativno se nabrajaju slučajevi u kojima je dopušteno osobi

¹ Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, (Narodne novine – međunarodni ugovori br. 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10, 13/17).

² Ustav Republike Hrvatske, (Narodne novine, br. 56/1990, 135/1997, 8/1998, 113/2000, 124/2000, 28/2001, 41/2001, 55/2001, 76/2010, 85/2010, 5/2014).

³ Bitanga M., Bilušić I. ; Opasnost od ponavljanja djela i određivanje istražnog zatvora - iudex, quo vadis?, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu (Zagreb), vol. 28., broj 2/2021, str. 241., 242.

⁴ Ibid.

oduzeti slobodu, kao što su izvršenje kazne zatvora, uhićenje i pritvaranje radi izvršenja sudskog naloga ili u kaznenom postupku, radi sprječavanja zaraznih bolesti, oduzimanja slobode osobama sa duševnim smetnjama, alkoholičarima, ovisnicima o drogi ili skitnicama, zbog nezakonitog ulaska u zemlju, protjerivanja ili izručenja (čl. 5. st. 1. a-f). Oduzimanje slobode u navedenim slučajevima mora biti „zakonito“, pod čime se razumijeva postojanje valjanog zakonom propisanog materijalno pravnog temelja, odnosno opravdanog razloga u konkretnom slučaju koji isključuje arbitarnost nadležnih tijela. Naposljetku, sloboda se može oduzeti samo u postupku propisanom zakonom, što znači da država mora propisati zakonom postupak oduzimanja slobode i poštovati ga u svakom pojedinom slučaju. Svrha odredaba čl. 5. Konvencije je pružanje zaštite pojedincu od arbitarnih i nasilnih oduzimanja slobode, a to će biti moguće ako su garancije koje mu se jamče prilagođene načinu oduzimanja slobode i njegovim osobnim obilježjima.⁵

U ovom radu, analizirati ćemo institut istažnog zatvora, kroz teoretsku obradu njegova pojma, osnovnih načela i osnova po kojima se on određuje. Osvrnut ćemo se također na zaključke ESLJP izrečene u presudama, analizirajući određene segmente povrede čl. 5. EKLJP u kontekstu pritvorskog prava. Naposljetku, osvrnut ćemo se i na temeljna prava i uvjete boravka pritvorenika u pritvorskim ustanovama, uz analizu prava pritvorenika ustanovljenih kroz praksu ESLJP.

⁵ Đurđević Z., Tripalo D. : Trajanje pritvora u svjetlu međunarodnih standarda te domaćeg sudskog prava i prakse ; Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 13., br. 2., 2008., str: 553.-556.

2. ISTRAŽNI ZATVOR

2.1. Pravni okvir uređenja istražnog zatvora

a) Nacionalni

Ustav je temeljni i najviši pravni akt države. On ima najveću pravnu snagu i zbog toga s njime moraju biti usklađeni svi pravni propisi u okviru državnog pravnog poretka. Zakonski akti moraju biti u skladu sa Ustavom, a podzakonski i sa Ustavom i sa zakonom. Važnost prava na slobodu u pravnom poretku RH ustavotvorac je naglasio time što ono zauzima prvo mjesto na listi najviših vrednota ustavog poretka (čl. 3.). Postoji dakako čitav niz ustavnih odredbi koje su također relevantne za izvršenje mjere istražnog zatvora, primjerice načelo razmjernosti (čl. 16. st. 2.), nepovredivnost čovjekove slobode i osobnosti (čl. 22.), zabrana zlostavljanja (čl. 23.), zabrana uhićenja i pritvaranja bez odgovarajućeg naloga (čl. 24.), pretpostavka okrivljenikove nedužnosti (čl. 28.), jamstvo pravičnog suđenja u razumnom roku (čl. 29. st. 1.) i druge.⁶

Prava istražnih zatvorenika u RH su regulirana prvenstveno Zakonom o kaznenom postupku⁷, budući da je istražni zatvor kaznenoprocenjski institut koji služi svrhama kaznenog postupka. Od podzakonskih akata važan je Pravilnik o kućnom redu u zatvorima za izvršavanje istražnog zatvora⁸. U obzir treba uzeti i Zakon o izvršenju kazne zatvora⁹, jer se u određenim slučajevima njegove odredbe izravno primjenju i na istražne zatvorenike. Također, primjena mjere istražnog zatvora prema neubrojivim počiniteljima kaznenih djela određuje se na temelju čl. 551. ZKP, koje se hospitalizira na odjel psihijatrije Zatvorske bolnice u Zagrebu, do upućivanja u psihijatrijsku ustanovu radi realizacije prisilnog smještaja po čl. 44. Zakona o zaštiti osoba sa duševnim smetnjama¹⁰. Uočeno je da se istražni zatvor po čl. 551. ZKP izdržava bez iznimke u Zatvorskoj bolnici, iako je ZKP dao mogućnost da se izdržava i u drugoj psihijatrijskoj ustanovi.

⁶ Vlahović S., Galović R.: Izvršenje istražnog zatvora : Normativni okvir i praksa u svjetlu zaštite temeljnih ljudskih prava, Časopis za pravna i druga pitanja, vol. 47., br. 94., 2013., str. 39.

⁷ Zakon o kaznenom postupku (Narodne novine br. 152/08., 76/09., 80/11., 91/12., 143/12., 56/13., 145/13., 152/14., 70/17., 126/19., 126/19., 130/20., 80/22., 36/24.).

⁸ Pravilnik o kućnom redu u zatvorima za izvršavanje istražnog zatvora, (Narodne novine br. 152/08., 76/09.).

⁹ Zakon o izvršavanju kazne zatvora, (Narodne novine br. 14/21, 155/23).

¹⁰ Zakon o zaštiti osoba sa duševnim smetnjama, (Narodne novine br. 76/14).

b) Međunarodni

Instrumenti zaštite u okviru Ujedinjenih naroda:

Zaštita ljudskih prava na međunarodnoj razini iznimno je važna s obzirom na činjenicu da boravkom osobe u penalnoj ustanovi dolazi do povrede temeljnih ljudskih prava i sloboda. Prvi dokument koji se odnosi na zaštitu temeljnih ljudskih prava je Opća deklaracija o ljudskim pravima¹¹ iz 1948. koja predstavlja prvi sveobuhvatni instrument zaštite ljudskih prava. Iako se u tom dokumentu nigdje izriječno ne spominju zatvorenici, upravo su oni ti koji su posebno izloženi opasnosti povrede dostojanstva i mogućoj torturi čija je zabrana ustanovljena u ovoj deklaraciji, pa su slijedom toga, doneseni brojni dokumenti koji izričito spominju sobe lišene slobode. Takav je Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima¹² donesen 1966. koji spominje da sa osobama lišenim slobode treba postupati čovječno, poštujući njihovo dostojanstvo, kao i da kazni sustav mora uključivati postupke prema zatvorenicima kojima je glavni cilj promjena njihovog ponašanja i njihova društvena rehabilitacija. Kao nadzorni mehanizam uspostavlja se Odbor za prava čovjeka koji nadzire da li država uopće primjenjuje Pakt. Odbor je u slučaju Republike Hrvatske istakao zabrinutost zbog prenapučenosti, loših uvjeta u zatvorima, te neadekvatnog pristupa zdravstvenoj skrbi.¹³ Sljedeći dokument je Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka¹⁴ iz 1984. Prema ovoj Konvenciji, države se obvezuju da će poduzeti zakonske mjere da spriječe torturu unutar svojih granica te da neće protjerati ili izručiti drugoj državi osobu za koju sumnja da bi mogla biti izložena torturi. Ova Konvencija predviđa i nadzorni mehanizam, a to je Odbor za sprečavanje mučenja koji prima izvještaje država o mjerama koje su poduzele radi ispunjenja svojih konvencijskih obveza, u pravilu svake četiri godine.¹⁵ Treba spomenuti i Standardna minimalna pravila za postupanje sa zatvorenicima¹⁶, prvi puta usvojena 1955. godine na Prvom kongresu UN-a za sprečavanje zločina. Ova pravila revidirana su 2015. i poznata pod nazivom „Mandelina pravila“. Iako nisu pravno obvezujuća imala su značajan utjecaj na zakonodavstva

¹¹ Opća deklaracija o ljudskim pravima, (Narodne novine, br. 12/2009).

¹² Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, (Narodne novine, br. 12/2009).

¹³ Pleić M.; Međunarodni instrumenti zaštite prava zatvorenika i nadzora nad sustavom izvršavanja kazne zatvora, Hrvatski ljetopis za kazeno pravo i praksu, Zagreb, vol. 17,1 (2010), str. 311.

¹⁴ Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka, (Narodne novine br. 41/90, 8/91, 14/9t, 53A/92, 9/92, 55/92).

¹⁵ Ivičević Karas E.; Penitencijarno pravo, Narodne novine, Zagreb, 2016., str. 18.

¹⁶ Standardna minimalna pravila za postupanje sa zatvorenicima, E/CN.15/2015/L.6/Rev.1.

brojnih zemalja, pa tako i na naš Zakon o izvršavanju kazne zatvora, koji se vodi smjernicama iz ovih pravila.

Instrumenti zaštite u okviru Vijeća Europe:

Kada govorimo o instrumentima zaštite ljudskih prava u okviru Vijeća Europe temeljni dokument jest EKLJP iz 1950. godine. Ta Konvencija jamči pravo na život (čl. 2.), zabranu mučenja, nečovječnog postupanja i kažnjavanja (čl. 3.), pravo na slobodu i sigurnost (čl. 5.), pravo na pošteno suđenje (čl. 6.), pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života (čl. 8.) i druga. Kao nadzorni mehanizam ustanovljuje se ESLJP u Strasbourgu. Njemu se može obratiti pojedinac ako smatra da je povrijeđeno neko njegovo pravo zajamčeno Konvecijom, ali i država može tužiti drugu državu ako smatra da povrjeđuje Konvenciju. Sve do 1975. godine i predmeta Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva, Sud je primjenjivao „teoriju pripadajućih ograničenja“, smatrajući da zatvorenik gubitkom slobode gubi i sva ostala prava. Odbacivši tu teoriju, Sud zauzima stajalište da se prava zatvorenika mogu ograničiti na istim temeljima kao i prava ostalih osoba na koja se primjenjuje Konvencija.¹⁷ Bitan instrument u zaštiti prava zatvorenika jest i Europska konvencija o sprječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja iz 1987.¹⁸ Tom je Konvencijom uspostavljen i nadzorni mehanizam, a to je Europski odbor za sprječavanje mučenja (CPT). Iako je Konvencijom uspostavljen nadzorni mehanizam, ESLJP, bio je potreban neki učinkovitiji izvansudski mehanizam zaštite prava zatvorenika kao što je Europski odbor za sprječavanje mučenja. S obzirom da je to izvansudski mehanizam nadzora, Odbor ne može stvarati pravo, kao što može Europski sud donoseći presudu i utvđujući povredu, ali bez obzira na to jako je bitan instrument u zaštiti prava zatvorenika i njihovog dostojanstva. Sljedeći bitan instrument su Europska zatvorska pravila¹⁹. Ona nastoje unijeti osnovne civilizacijske standarde i moralna načela u upravljanje zatvorskim ustanovama i postupanje sa zatvorenicima. Ono što je bitno naglasiti jest da ta pravila nisu pravno obvezujuća, ali su ipak utjecala na nacionalna zakonodavstva država članica Vijeća Europe. Ta pravila predstavljaju neki minimum koje bi države i njihove penalne ustanove trebale primjenjivati, ali

¹⁷ Pleić M.; op. cit. (toč. 7.), str. 315.

¹⁸ Europska konvencija o sprječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, (Narodne novine br. 14/1997-93).

¹⁹ Europska zatvorska pravila (European prison rules). Za više o tome vidjeti : Turković, K. : „Osvrt na Europska zatvorska pravila u svjetlu garancije ljudskih prava“, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, br. 2/1996., str. 903.- 931., Nova Europska zatvorska pravila prihvatio je Odbor ministara država članica Vijeća Europe preporukom Rec (2006.) 2 od 11. siječnja 2006.

također i nastojati unaprijediti te poboljšati postojeća pravila u cilju omogućavanja kvalitetnijeg boravka i uvjeta u penalnim ustanovama.

2.2 Statistički pokazatelji brojnosti istražnih zatvorenika

U Republici Hrvatskoj za izvršavanje istražnog zatvora ustrojani su zatvori. Trenutačno se u 14 zatvora diljem zemlje nalaze punoljetni okrivljenici protiv kojih je određena mjera istražnog zatvora. To su zatvori u Bjelovaru, Dubrovniku, Gospiću, Karlovcu, Osijeku, Požegi, Puli, Rijeci, Sisku, Splitu, Šibeniku, Varaždinu, Zadru i Zagrebu.

Tijekom 2022. godine, u zatvorskom sustavu Republike Hrvatske nalazilo se ukupno 12826 osoba lišenih slobode, a na dan 31. 12. 2022. ukupno 4091. U odnosu na osnovu lišenja slobode, tijekom 2022. godine najviše je bilo istražnih zatvorenika (44,06 %) i zatvorenika na izdržavanju kazne zatvora (40,32 %), dok su ostale kategorije osoba lišenih slobode zastupljene s mnogo manjim udjelom.

S obzirom na spol, tijekom 2022. godine u zatvorskom sustavu dominirale su osobe muškog spola (94,24 %) u odnosu na osobe ženskog spola (5,76 %). Ovakav trend razdiobe prema spolu je tijekom godina relativno stabilan. Ukupan broj osoba lišenih slobode koje su se nalazile u zatvorskom sustavu Republike Hrvatske u 2022. godini veći je za 6,65 % u odnosu na broj osoba lišenih slobode tijekom 2021. godine²⁰.

Tijekom 2022. godine mjeru istražnog zatvora izdržavalo je ukupno 5651 zatvorenik. Od toga 346 žena. Zatvorenici kojima je određena mjera istražnog zatvora u odnosu na ukupan broj zatvorenika tijekom 2022. godine čini 44,05 %. U odnosu na 2021. godinu došlo je do povećanja broja istražnih zatvorenika tijekom godine od 5,57 %, dok je u odnosu na novoprimljene istražne zatvorenike došlo do povećanja 6,6 %. Na dan 31.12. 2022. mjeru istražnog zatvora izdržavalo je 1.488 zatvorenika, te oni čine 36,4 % zatvorenika na navedeni datum. U odnosu na vrstu kaznenih djela, u 2022. godini, najviše je istražnih zatvorenika bilo zbog kaznenih djela protiv javnog reda, protiv imovine, protiv osobne slobode, zatim protiv života i tijela, protiv spolne slobode i spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta, te protiv braka, obitelji i djece.

²⁰ Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2022. godinu, str. 10.

Prema odredbama članka 135. ZKP, a u vezi sa člankom 551. ZKP, okrivljenik protiv kojeg je određen istražni zatvor zbog postojanja vjerojatnosti da bi zbog težih duševnih smetnji mogao počinuti teže kazneno djelo, odlukom upravitelja zatvora upućuje se u Zatvorsku bolnicu u Zagrebu ili odgovarajuću psihijatrijsku ustanovu koja je dužna primiti okrivljenika i pružiti mu potrebnu zdravstvenu skrb. Tijekom 2022. godine u zatvorskom sustavu zaprimljeno je 136 osoba kojima je sud odredio istražni zatvor prema čl. 551. ZKP, od čega je njih 108 do donošenja pravomoćnog rješenja o prisilnom smještaju i liječenju bilo smješteno u Zatvorskoj bolnici²¹.

2.3. Pojam istražnog zatvora

Istražni zatvor predstavlja mjeru procesne prisile oduzimanja osobne slobode osumljčeniku, odnosno okrivljeniku, koju pod propisanim zakonskim uvjetima određuje sud prije ili u tijeku kaznenog postupka i koja se sastoji u privremenom zatvaranju radi osiguranja svrhe propisane kaznenim procesnom pravom.²² Radi se o najtegotnijoj mjeri osiguranja prisutnosti okrivljenika tijekom kaznenog postupka upravo zbog njene prirode, zatvaranja okrivljenika tj. oduzimanja slobode pojedincu prije pravomoćnosti presude. Pri određivanju takve mjere zadire se u temeljno ljudsko pravo, pravo na slobodu, stoga se ona određuje kad ne postoji druga, blaža mjera koja bi bila prikladnija u postizanju određenih ciljeva.

Istražni zatvor može se promatrati kroz dva odvojena aspekta. Prvi je isključivo kazneno procesni koji se odnosi na pretpostavke za određivanje te rokove trajanja istražnog zatvora, dok se drugi dio odnosi na fazu njegova izvršenja, dakle prava istražnih zatvorenika.

Pored postojanja istražnog zatvora, kao najteže mjere osiguranja prisutnosti okrivljenika u kaznenom postupku, ZKP dopušta, štoviše zahtijeva da se primijene blaže, alternativne mjere, ako se ista svrha može postići blažom mjerom, bez oduzimanja okrivljenikove slobode. Prilikom određivanja blaže mjere, okrivljenik treba biti upozoren da će se u slučaju nepridržavanja izrečene mjere, navedena mjera ukinuti i zamijeniti težom, kao što je oduzimanje slobode i određivanje istražnog zatvora. Kada govorimo o jamstvu mislimo na mjeru kojom se okrivljeniku za kojeg postoji uvjet za određenje istražnog zatvora pušta da se brani sa slobode uz uvjet davanja određene jamčevine. Naš ZKP ne predviđa mogućnost primjene jamčevine zbog

²¹ Ibid., str. 12.-13.

²² Krapac D. i suradnici ; Kazneno procesno pravo, Institucije, knjiga I., VIII. Izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2020., str. 377.

svih istražnozatvorskih razloga već samo zbog razloga opasnosti od bijega propisanog čl. 123. st. 1. točki 1. ZKP-a. Međutim, za razliku od drugih prisilnih mjera u kaznenom postupku, tu obvezu sud ne može okrivljeniku prisilno nametnuti. Iako sud ne treba prethodni pristanak okrivljenika da bi odredio visinu jamstva, radi se zapravo o ponudi suda pritvoreniku da ga pusti na slobodu uz jamstvo koje ne može biti realizirano bez njegova pristanka. Iako sud smatra da postoje uvjeti za puštanje okrivljenika na slobodu uz jamstvo te mu određuje jamstvo koje mora odgovarati prvenstveno njegovim imovinskim prilikama, ako okrivljenik ne pristane na uvjete jamstva ili ne preda jamčevinu, on ostaje u istražnom zatvoru²³. Pored jamstva postoje i mjere opreza kao blaže mjere u odnosu na istražni zatvor koje se primjenjuju supsidijarno. One se mogu odrediti kao samostalne mjere iz čl. 98. ZKP-a ili kao dodatni uvjet jamstva, kada sud može odrediti neku od mjera opreza (čl. 102. st. 4. ZKP-a)²⁴. Određuju se kada su ispunjeni uvjeti za određenje istražnog zatvora, dakle pored postojanja osnovane sumnje treba postojati i neki od istražnozatvorskih razloga. Mjera opreza ima jedanaest taksativno navedenih koje možemo podijeliti u tri skupine.

U prvu skupinu spadaju mjere posvećene sprječavaju okrivljenikovog napuštanja boravišta i bijega (zabrana napuštanja boravišta, obveza okrivljenika da se povremeno javi određenoj osobi ili državnom tijelu, privremeno oduzimanje putne i druge isprave za prijelaz državne granice).

U drugu skupinu spadaju neke od mjera koje se namijenjene sprječavanju potencijalno opasnog društvenog kontakta (zabrana posjećivanja određenog mjesta ili područja, zabrana približavanja određenoj osobi i zabrani uspostavljanja ili održavanja veze s određenom osobom, zabrana uhođenja ili uzneniravanja žrtve ili druge osobe, udaljenje iz doma i zabrana pristupa internetu).

Treća skupina nastoji zaštititi društvenu zajednicu od određenih opasnih situacija koje proizlaze iz okrivljenikove djelatnosti (zabrana poduzimanja poslovne aktivnosti, privremeno oduzimanje dozvole za upravljanje motornim vozilom)²⁵.

²³ Đurđević Z. : Pravna priroda, pravni okvir i svrha jamstva u kaznenom postupku : Mogu li preživjeti odluku Ustavnog suda RH U-III-1451/2015 o ukidanju istražnog zatvora za gradonačelnika grada Zagreba i vraćanju jamčevine njegova branitelja ?, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 22., br. 1/2015, str. 13.

²⁴ Martinović I., Bonačić M., : Jamstvo kao zamjena za istražni zatvor : otvorena pitanja, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu 2/2015, str. 411.- 436.

²⁵ Filipović H., Šuperina M., : Razvoj pravnog uređenja najtežih mjera osiguranja prisutnosti okrivljenika u kaznenom postupku i statistička analiza provođenja mjere uhićenja u RH, Policija i sigurnost, (Zagreb), 2012., str. 529.-554.

U praksi ESLJP ističe se da su pri odlučivanju o tome treba li osobu pustiti na slobodu ili pritvoriti, domaće vlasti dužne razmotriti alternativne načine kojima će osigurati njeno pojavljivanje na suđenju (Idalov protiv Rusije²⁶). Ta odredba naglašava ne samo pravo na „suđenje u razumnom roku ili puštanje na slobodu do suđenja“, nego također propisuje da „puštanje na slobodu može biti uvjetovano jamstvima da će se okrivljenik pojaviti na suđenju“ (Khudoyorov protiv Rusije²⁷). Treba naglasiti da EKLJP uvijek daje prednost jamčevini kao alternativnoj mjeri, dok je naš ZKP protivan toj mjeri te je predviđa isključivo samo u jednom slučaju, zbog istražnozatvorske osnove opasnosti od bijega okrivljenika.

2.4. Osnove za određenje istražnog zatvora

Prilikom određenja istražnog zatvora trebaju se poštovati međunarodni standardi načela zakonitosti i razmjernosti, ukazujući na iznimnost ograničenja slobode ovom mjerom, budući da trajanje mjere kojima se ograničavaju prava i slobode čovjeka u kaznenom postupku treba svesti na najkraće nužno vrijeme. Primjena mjere mora biti ne samo zakonito određena, već iznimna i nužna, krajnja i uvijek supsidijarna te razmjerna mjera. Stoga određivanju istražnog zatvora sud može pristupiti sa krajnjim oprezom uz detaljno analiziranje svih okolnosti kako bi ta mjera bila ograničena samo na slučajeve u kojima će biti ne samo legalna već i legitimna prema načelu razmjernosti.²⁸

U teoriji kaznenog procesnog prava uvjeti za određivanje istražnog zatvora podijeljeni su na opće i posebne. Opći se uvjet odnosi na postojanje osnovane sumnje da je određena osoba počinila kazneno djelo.²⁹ Kao i kod drugih mjera procesne prisile za osiguranje okrivljenikove prisutnosti u kaznenom postupku, za određivanje istražnog zatvora potrebno je postojanje određenog stupnja vjerojatnosti da je okrivljenik kriv za kazneno djelo. Zakon to propisuje izrazom da „postoji osnovana sumnja da je određena osoba počinila kazneno djelo“ (čl. 123. st. 1.). Osnovana sumnja predstavlja veći stupanj vjerojatnosti da je osoba počinila kazneno djelo, te je u skladu sa načelom razmjernosti potrebno da taj stupanj bude viši nego kod ostalih mjera osiguranja okrivljenikove prisutnosti u postupku, odnosno barem jednak onome koji se traži za

²⁶ Idalov protiv Rusije, zahtjev br. 5826/03., presuda od 22. svibnja 2012., § 140.

²⁷ Khudoyorov protiv Rusije, zahtjev br. 6847/02, presuda od 12. travnja 2006., § 183.

²⁸ Horvat L., Drenški Lasan V. ; Istražni zatvor, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 16, br. 2., 2009., str. 587.

²⁹ Ljubanović V., Novokmet A., Tomićić Z. ; Kazneno procesno pravo, Pravni fakultet Osijek, Osijek, 2020., str. 150.

određivanje mjera procesne prisile kojima se ograničava jedno drugo temeljno pravo, pravo na nepovredivost doma pri određivanju njegove pretrage.³⁰ Također, prilikom određenja istražnog zatvora trebaju se poštovati međunarodni standardi načela zakonitosti i razmjernosti, ukazujući na iznimnost ograničenja slobode ovom mjerom, budući da trajanje mjere kojima se ograničavaju prava i slobode čovjeka u kaznenom postupku treba svesti na najkraće nužno vrijeme. Primjena mjere mora biti ne samo zakonito određena, već iznimna i nužna, krajnja i uvijek supsidijarna te razmjerna mjera. Stoga određivanju istražnog zatvora sud može pristupiti sa krajnjim oprezom uz detaljno analiziranje svih okolnosti kako bi ta mjera bila ograničena samo na slučajeve u kojima će biti ne samo legalna već i legitimna prema načelu razmjernosti.³¹ Pored postojanja osnovane sumnje, kao *conditio sine qua non*³², za određivanje mjere istražnog zatvora, ZKP poznaje četiri posebna uvjeta: opasnost od bijega, kolizijska opasnost, iteracijska opasnost i opasnost za neometano vođenje postupka. Svrhu mjere istražnog zatvora potrebno je promatrati zasebno kroz pojedine uvjete za određenje istražnog zatvora, pa će tako svrha kod postojanja opasnosti od bijega biti sprječavanje bijega, kod koluzijske sprječavanje utjecaja na svjedoke, vještake, sprječavanje uništenja ili izmjene dokaza ili njihovo skrivanje ili krivotvorenje, kod iteracijske opasnosti sprječavanje počinjenja ili dovršenja kaznenog djela, a kod opasnosti za neometano odvijanja postupka osiguranje da se postupak neometano može odvijati.³³

a) Opasnost od bijega

Temeljni razlog za određivanje istražnog zatvora je opasnost od bijega. Kazneni postupak se u pravilu ne može voditi bez prisutnosti okrivljenika na glavnog raspravi, pa bi njegov bijeg bio smetnja za vođenje kaznenog postupka. Uz notorni slučaj kada je okrivljenik u bijegu i za njim raspisana tjeratica, ZKP primjerice navodi da opasnost od bijega postoji ako se okrivljenik krije ili se ne može utvrditi njegova istovjetnost. Međutim, moguće je da sud prejudicira opasnost od bijega, odnosno da procijeni da će okrivljenik pokušati pobjeći i dok je dostupan pravosudnim tijelima.

³⁰ Krapac D. i suradnici ; op. cit. (bilj. 15.), str. 379.

³¹ Horvat L., Drenški Lasan V. ; Istražni zatvor, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 16, br. 2, 2009, str. 587.

³² Uvjet bez kojeg se ne može.

³³ Bitanga M., Bilušić I., op. cit. (bilj. 1.), str. 252.

Sudska praksa razvila je niz okolnosti ukupna ocjena kojih dovodi do postojanja opasnosti od bijega, npr. česta promjena boravišta ili zaposlenja, upotreba lažnog imena ili dokumenata, postojanje dvojnog državljanstva kod okrivljenika te posebne veze okrivljenika sa inozemstvom. To su konkretne okolnosti i dokazi iz kojih može svatko po pravilima iskustva zaključiti da će okrivljenik nastojati bijegom osujetiti kazneni postupak.³⁴ Za razliku od slučaja u kojem je okrivljenik već pobjegao, utvrđivanje činjenice opasnosti od bijega je teže, jer se moraju ustanoviti i u obrazloženju rješenja o istražnom zatvoru „određeno i potpuno izložiti“ (čl. 124. st. 3. ZKP) različite konkretne okolnosti i dokazi iz kojih svatko može, po pravilima iskustva, zaključiti da će okrivljenik uznastojati da bijegom osueti kazneni postupak³⁵. Uzimajući primjer iz sudske prakse Vrhovnog suda³⁶, prema kojoj je okrivljenik strani državljanin, rođen u stranoj državi, a njegov boravak u Republici Hrvatskoj nije čvršće vezan zaposlenjem niti užitim obiteljskim odnosom, te imajući na umu da je profesionalni vojnik koji je više godina proveo na ratištima širom svijeta, da je već dolazio u sukob sa zakonom u stranoj državi, očito proizlazi da postoje takve okolnosti koje upozoravaju na opasnost od njegovog bijega.

Zakon predviđa niz alternativnih mjera za istražni zatvor zbog ovog razloga : jamstvo te mjere opreza (zabrana napuštanja boravišta, obveza okrivljenika da se povremeno javlja određenoj osobi ili državnom tijelu, te privremeno oduzimanje putne ili druge isprave za prijelaz državne granice). Stoga sud ne bi trebao odrediti, odnosno trebao bi ukinuti mjeru istražnog zatvora određenog po ovoj osnovi uvijek kada ocijeni da se ta opasnost može otkloniti jednom od navedenih mjera.³⁷

b) Koluzijska opasnost

To je opasnost od ometanja odnosno opstrukcije kaznenog postupka sprječavanjem dokazivanja. Sud može utvrditi njeno postojanje ako postoji osnovana sumnja da će okrivljenik uništiti, sakriti, izmijeniti ili krivotvoriti dokaze ili tragove, odnosno utjecati na svjedoke, sudionike ili prikrivače. S obzirom na to da zakon traži postojanje osnovane sumnje za tu opasnost, sud mora imati dokaze, a nije dovoljno postojanje samo osnova sumnje ili vjerovanje na temelju iskustva. I

³⁴ Đurđević Z., Tripalo D., op. cit. (bilj. 3.), str. 570.

³⁵ Krapac D. i suradnici : op. cit. (bilj. 15.), str. 381.

³⁶ Odluka VSRH II Kž 93/1998 od 16.III.1999.; Izbor odluka VSRH br. 1/1999, § 224.

³⁷ Đurđević Z., Tripalo D. : op. cit. (bilj. 3.), str. 571.

ovdje se navedena opasnost može utvrditi na temelju određenih činjenica no u praksi je to suču očitio iz koluzivnih radnji okrivljenika koje sam zakon opisuje, a na temelju kojih se može, prema pravilima iskustva, zaključiti kakvu je namjeru okrivljenik pritom imao.

Okolnosti iz sudske prakse koje upućuju na tu opasnost jesu primjerice, slučaj dva supočinitelja od kojih je jedan u bijegu ili ako je djelo planirano na način da predviđa uništenje dokaza i utjecaj na svjedoke. Isto tako, ako u postupku pred prvostupanjskim sudom u trenutku donošenja rješenja o istražnom zatvoru još uvijek „nije saslušan veliki broj svjedoka“, ne predstavlja osobitu okolnost za utvrđivanje koluzijske opasnosti, s obzirom na to da takva tvrdnja nije ničim konkretizirana. Radi se o golej pretpostavci na temelju koje nije moguće zaključivati o tome što će, a što neće biti za sud važno u kasnijem tijeku postupka, pri donošenju konačne odluke³⁸.

U predmetu *Peša protiv Hrvatske*³⁹ dolazi do izražaja već istaknuto načelo ESLJP prema kojem Sud zahtjeve istrage dugoročno ne nalazi prihvatljivim opravdanjem za produljenje pritvora osumnjičenika određenog po ovoj osnovi, budući da su u trenutku podizanja optužnice bili izvedeni svi dokazi saslušanjem svih relevantnih svjedoka, tako da više nije postojala opasnost da bi osumnjičenik mogao na njih utjecati. Tako je rizik koluzijske opasnosti nestao i nije mogao služiti kao opravdanje za daljnji pritvor. Ovakvo shvaćanje ESLJP može se kritizirati budući da postoji mogućnost i naknadnog utjecaja na postupak, primjerice izmišljanjem novih, lažnih svjedoka i slično.

Zakon je sam ograničio trajanje istražnog zatvora po ovoj osnovi s obzirom na njegovu svrhu, pa će se istražni zatvor ukinuti čim budu prikupljeni odnosno izvedeni dokazi radi osiguranja kojih je istražni zatvor i određen, a najkasnije do zaključenja glavne rasprave. Alternativne mjere postoje i ovdje : zabrana posjećivanja određenih mjesta ili područja, zabrana približavanja određenoj osobi, zabrana uspostavljanja ili održavanja veze sa određenom osobom. Sud je dužan u slučaju postojanja koluzijske opasnosti prvo procijeniti može li se ona otkloniti navedenim mjerama, pa tek ako to nije moguće, onda istražni zatvor.⁴⁰

³⁸ VSRH, Kzz-1/1994 od 13. siječnja 1994.; Kramarić, 1998., str. 324.

³⁹ Peša protiv Hrvatske, zahtjev br. 40523/08, presuda od 8. travnja 2010., § 100.

⁴⁰ Đurđević Z., Tripalo D.; op. cit. (bilj. 3.), str. 571.

c) Iteracijska opasnost

Predstavlja opasnost od itinerara, kriminalnog puta. Ona postoji kada osobite okolnosti opravdavaju bojazan da će okrivljenik ponoviti kazneno djelo, dovršiti započeto kazneno djelo ili počinuti teže kazneno djelo za koje je prema zakonu moguće izreći kaznu zatvora od 5 god ili težu. Svrha ove osnove nije kaznenopravne, već preventivne prirode, a sastoji se u očuvanju javne sigurnosti. Oduzimanje prava na slobodu zbog opasnosti počinjenja lakšeg kaznenog djela bilo bi nerazmjerno, odnosno mjera bi bila nerazmjerna cilju koji se želi postići. Dalje je limitirajuće pravilo da se mora raditi i o opasnosti od ponavljanja istovrsnog ili sličnog kaznenog djela kao onog za koje se tereti.

Stajalište je Ustavnog suda da sud može odrediti istražni zatvor po ovoj osnovi samo kada najprije utvrdi postojanje činjenica iz kojih proizlazi konkretna i razborito predviđena bojazan od ponavljanja djela, a zatim i da se radi o opasnosti od ponavljanja istog ili istovrsnog kaznenog djela za koje se goni⁴¹. Ustavni sud ponavlja svoje stajalište da uvjerenje suda o postojanju iteracijske opasnosti mora proizlaziti iz takvih okolnosti, „osobitih okolnosti“, vezanih uz konkretni slučaj i uz konkretnu osobu protiv koje se istražni zatvor određuje ili produljuje, a rješenje o određivanju ili produljenju istražnog zatvora zbog iteracijske opasnosti mora biti obrazloženo takvim razlozima da se može razumno vjerovati kako je daljnja primjena istražnog zatvora opravdana i nužna radi sprječavanja kaznenog djela⁴². To znači da je sud dužan utvrditi postojanje činjenica koje opravdavaju bojazan od recidiva istog ili sličnog djela.

U novije vrijeme sud svoj zaključak o postojanju tzv. iteracijske opasnosti temelji na naravi i načinu kaznenog djela za koje se okrivljenik tereti, posebno kod kaznenih djela protiv spolne slobode koja nadilaze granice uobičajenog načina počinjenja ovih kaznenih djela, te kriminalne količine i duljine inkriminiranog razdoblja⁴³.

Prateći sudsku praksu u vezi s tim pitanjem, Ustavni je sud Republike Hrvatske u svojoj zadaći zaštite ljudskih prava i temeljnih sloboda zauzeo načelni stav kako samo isključivo pozivanje na drugi kazneni postupak koji je u tijeku protiv okrivljenika nije dostatna osnova za

⁴¹ Odluka U-III-3429/2018. od 30. listopada 2018., točka 9.

⁴² Odluka U-III-7031/2010. od 23. prosinca 2010., točka 8; U-III-6979/2014 od 19. studenog 2014., točka 11.

⁴³ VKSRH II Kž-263/2021. od 19. srpnja 2021.

zaključak o postojanju iteracijske opasnosti. Tako Ustavni sud u svojoj odluci⁴⁴ ističe da s obzirom na Ustavom zajamčenu pretpostavku nedužnosti (čl. 28. Ustava), pozivanje samo na činjenicu da je kazeni postupak u tijeku, bez ikakve daljnje konkretizacije u smislu njegovog doprinosa ocjeni o iteracijskoj opasnosti u konkretnom predmetu, nije dopušteno s obzirom na to da bez pravomoćne presude vrijedi načelo nedužnosti.

Izloženi pravni pristup Ustavnog suda doista prati praksu ESLJP, što se može uočiti u predmetu *Oreb protiv Hrvatske*⁴⁵ prema kojem je isključivo pozivanje na druge kaznene postupke u tijeku protiv okrivljenika nedostavno i kao takvo predstavlja kršenje pretpostavke okrivljenikove nedužnosti. Smatram da u navedenom slučaju drugi kazneni postupci koji se vode protiv okrivljenika nisu irelevantni, međutim kako to naglašavaju odluke ESLJP i Ustavnog suda, nisu sami po sebi dostatni u procjeni postojanja tzv. iteracijske opasnosti⁴⁶. U predmetu *Šoš*⁴⁷ ESLJP navodi da sudovi nisu u svojim odlukama o određivanju i produljenju istražnog zatvora upozorili na aspekte podnositeljeve osobnosti ili ponašanja koji bi opravdali iteracijsku opasnost, a pritom su zanemarili važne i mjerodavne činjenice na koje je podnositelj ustrajno upozoravao, a koje idu u prilog njegovu zahtjevu za puštanjem na slobodu i umanjuju rizik iteracijske opasnosti, poput podnositeljeve ranije nekažnjavanosti i zaposlenja. Također, domaći sudovi nisu temeljito ispitali mogućnost primjene mjera opreza, nego su takve zahtjeve odbijali ili zanemarivali, na temelju čega ESLJP ocjenjuje da su u ovom predmetu hrvatski sudovi produljili istražni zatvor bez mjerodavnih i dostatnih razloga.

U predmetu *Trifković protiv Hrvatske*⁴⁸ ESLJP utvrđuje povredu prava okrivljenika prilikom određivanja mjere istražnog zatvora po ovoj osnovi od strane hrvatskih sudova. Smatra da su sudovi istražni zatvor utemeljili na podnositeljevoj prijašnjoj osuđivanosti za zlouporabu droge, na njegovoj konzumaciji droge i na optuženosti za sudjelovanje u zločinačkoj skupini organiziranoj radi njezine nabave i prodaje. Sudovi nisu uzimali u obzir mjerodavne dokaze o njegovom stalnom zaposlenju kao i nalaz psihologa o vrlo kratkom vremenu konzumacije droge, bez razvijene ovisnosti, nego su produljivali pritvor navodeći da nema stalan izvor prihoda koristeći se stereotipnim frazama pri čemu je ESLJP utvrdio povredu ocijenivši da pri

⁴⁴ USRH, U-III-1353/2018 od 23. travnja 2018., točka 13.

⁴⁵ *Oreb protiv Hrvatske*, zahtjev br. 20824/09, presuda od 31. ožujka 2010., § 81.

⁴⁶ Bitanga M., Bilušić I.; op. cit. (bilj. 1.), str. 260.

⁴⁷ *Šoš protiv Hrvatske*, zahtjev br. 26211/13, presuda od 1. prosinca 2015., § 112.

⁴⁸ *Trifković protiv Hrvatske*, zahtjev br. 36653/09, presuda od 6. studenog 2012., § 93.

takvim okolnostima ne smatra prijašnje razdoblje podnositeljeva korištenja droge dostatnim za opravdanje iteracijske opasnosti.

Neke okolnosti koje nalazimo u sudskoj praksi pripadnost je okrivljenika kriminalnoj skupini, njegova prijašnja osuđivanost, labilnost, sklonost kockanju te zloupotreba droga. Većina mjera opreza mora imati za svrhu otklanjanje iteracijske opasnosti ; zabrana posjećivanja određenog mjesta ili područja, zabrana približavanja određenoj osobi, zabrana uspostavljanja ili održavanja veza s određenom osobom, zabrana poduzimanja poslovnih aktivnosti, privremeno oduzimanje dozvole za upravljanje motornim vozilom.⁴⁹ Te su mjere namijenjene sprječavanju potencijalno opasnog društvenog kontakta.

d) Posebno teške okolnosti djela

Obveza za određivanjem istažnog zatvora, tzv. obligatorni istražni zatvor, propisan je u čl. 123. st. 2. Zakona o kaznenom postupku., navodeći da će se on uvijek odrediti pri izricanju presude prema okrivljeniku kojem je izrečena kazna zatvora 5 godina ili teža kazna. S druge strane kod fakultativnog određivanja istažnog zatvora zbog težine djela, on se određuje samo ako je nužan radi neometanog odvijanja postupka za kazneno djelo za koje je propisana kazna dugotrajnog zatvora i kod kojeg su okolnosti počinjenja posebno teške (čl. 123. st. 1. toč 4. ZKP). Ova istražnozatvorska osnova predstavlja razlog opasnosti od uznemiravanja javnosti te se temelji na specifičnoj vrsti i težini kaznenog djela za koje je propisana kazna dugotrajnog zatvora, koje izaziva moralnu osudu zbog posljedica počinjenja kaznenog djela koje su osobito teške.⁵⁰ Zakonodavac je predvidio ovu osnovu, radi preventivnih razloga tj. javne sigurnosti. Istražni zatvor po ovoj osnovi ne može se izreći niti produljiti ako je prvostupanjskom presudom izrečena kazna zatvora do 5 godina.⁵¹

Ono što uočavamo kod određivanja istažnog zatvora po osnovi težine kaznenog djela jest upravo činjenica da je u prvom slučaju sam zakonodavac za sebe rezervirao ocjenu o potrebi određivanja istažnog zatvora, dok u slučaju fakultativnog određenja, zakonodavac ocjenu potrebe za određenjem istažnog zatvora prepušta sudu. Tu sintagmu posebno teških okolnosti djela

⁴⁹ Đurđević Z., Tripalo D., op. cit. (bilj. 3.), str. 573.

⁵⁰ Krapac D. i suradnici ; op. cit. (bilj. 15.), str: 385.

⁵¹ Ibid., str. 385.

sudska praksa protumačila je kao postojanje specifične vrste i težine kaznenog djela zbog načina izvršenja ili drugih posebno teških okolnosti djela. Mora se raditi o načinu izvršenja ili posebno teškim okolnostima koje bitno odstupanju od uobičajenog načina izvršenja odnosno uobičajenih posljedica kaznenog djela. Međutim, postojanje teških okolnosti djela ne odgovaraju na pitanje svrhe te mjere. Zakon nije propisao koja se opasnost otklanja odnosno koja se legitimna svrha ostvaruje pritvaranjem zbog takvog djela.

Postojanje posebno teških okolnosti djela kao osnova za istražni zatvor osobito je sporno kad je riječ o okolnostima koje predstavljaju zakonska obilježja kaznenog djela jer oduzimanje slobode samo zbog osnovane sumnje da je počinjeno određeno kazneno djelo predstavlja obligatorni pritvor koji je protivan pretpostavci nevinosti, pa stoga i Konvenciji i Ustavu. Svrha tog pritvora zasigurno je u sferi prevencije, odnosno u zaštiti javne sigurnosti i pravnog poretka. Moglo bi se odrediti da razlozi za taj pritvor postoje kod zadržavanja na slobodi počinitelja koji djeluje opasno, uznemiruje javnost te bi u njoj smanjio ugled i povjerenje u kazeno pravosuđe.⁵²

U predmetu *Merčep protiv Hrvatske*⁵³ ESLJP razmatrao je povredu prava na osobnu slobodu i sigurnost (čl. 5. st. 3. Konvencije) zbog trajanja pritvora koji, prema navodina tužitelja nisu imali valjane zakonske osnove. Protiv tužitelja g. Tomislava Merčepa se pred Županijskim sudom u Zagrebu vodila istraga i suđenje zbog kaznenog djela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva. Taj sud je tužitelju odredio pritvor za vrijeme istrage te kasnije za vrijeme suđenja., čija se osnovanost preispituje povodom tužbe ESLJP. Sud zaključuje da je s obzirom na težinu konkretnih optužbi protiv njega, njegovo zadržavanje u pritvoru bilo potrebno kako bi se očuvao javni red, tj. ugled pravosuđa i povjerenje javnosti u isto, što bi se moglo smanjiti ako bi navodni počinitelj kaznenih djela poput ratnih zločina protiv civilnog stanovništva bio na slobodi. Sud također primjećuje da iako razmatranja kao što su sprječavanje javne uznemirenosti i zaštita javnog reda nisu izričito navedeni u mjerodavnom domaćem pravu, ona se obično smatraju temeljnim razlozima da se uzme u obzir određivanje i produljenje istražnog zatvora. Ova osnova može se smatrati mjerodavnom i dovoljnom samo ako se ona temelji na činjenicama koje mogu ukazati na to da bi puštanje okrivljenika na slobodu stvarno ugrozilo javni red. Prema tome, pritvor će i dalje biti legitiman samo ako javni red stvarno ostaje ugrožen., posebno ako su se

⁵² Đurđević Z., Tripalo D., op. cit. (bilj. 3.), str: 573.-576.

⁵³ Merčep protiv Hrvatske, zahtjev br. 12301/12, presuda od 26. travnja 2016., § 103.- 107.

optužbe protiv okrivljenika odnosile na osobito teške okolnosti počinjenog djela, proizvoljna lišenja slobode, nezakonito oduzimanje imovine, teška djela zlostavljanja i pogubljenja civila po kratkom postupku, uključujući djecu te osobito utjecaj na same žrtve zločina. S obzirom na sve navedeno, jasno je da je postojala opasnost od javne uznemirenosti u slučaju puštanja na slobodu navodnog počinitelja tih zločina. Također, ESLJP je primijetio da usprkos složenosti predmeta i opsežnosti dokumentacije, postupanje domaćih tijela smatra „posebno revnim“ te razloge po kojima su domaća tijela odredila i produljivala pritvor mjerodavnim i dostatnim.

2.5. Načelo razmjernosti

Temeljno načelo za određivanje i ukidanje pritvora propisano je čl. 16. st. 2. Ustava i čl. 87. i 101. ZKP. Zakon propisuje ovo načelo kao temeljno pri primjeni svih prisilnih mjera, a osobito ga razrađuje u odnosu na mjeru istražnog zatvora prema okrivljeniku. Ono je pretpostavka za istražni zatvor u svakom pojedinom slučaju i sud bi uvijek pri odlučivanju o toj mjeri uz ocjenu o postojanju osnovane sumnje i pritvorskih razloga morao procijeniti i je li oduzimanje slobode okrivljeniku razmjerno svrsi koja se njime želi ostavariti.⁵⁴ Kriteriji za procjenu poštovanja načela razmjernosti su : prikladnost, nužnost i uravnoteženost. Kriterijem prikladnosti želi se naglasiti važnost procjene suda može li se oduzimanjem slobode osvariti svrha istražnog zatvora, odnosno da smije odrediti samo onu mjeru prisile koja je nužna. Nužnost ukazuje da se navedeni kriterij odnosi na mogućnost primjene blažih mjera kao i na trajanje istražnog zatvora. Istražnim zatvorom se zadire u temeljno ljudsko pravo, pravo na slobodu, pa za njegovu primjenu nije dovoljno ostvarenje legitimnog cilja, već i uravnoteženost između težine kaznenog djela i potrebe za ograničenjem u svakom pojedinom slučaju (čl. 16. Ustava).⁵⁵

Europski sud za ljudska prava posebnu je pažnju posvetio pravima koja se mogu ograničiti od strane vlasti. Sud je primjenu načela razmjernosti za određivanje i trajanje istražnog zatvora izveo iz odredbe čl. 5. st. 1. Konvencije, prema kojoj istražni zatvor mora biti nužan za ostvarivanje njegovih legitimnih ciljeva. To znači da istražni zatvor mora biti primjeren u kaznenim postupku samo ako je to apsolutno nužno, odnosno kao krajnja mjera i samo toliko koliko je to nužno.⁵⁶ Ustavni sud u svojoj odluci⁵⁷ podsjeća da pri odlučivanju o istražnom

⁵⁴ Ibid.; str. 576.

⁵⁵ Krapac D. i suradnici, op. cit. (bilj. 15.), str. 287.- 288.

⁵⁶ Horvat L., Drenški Lasan V., op. cit. (bilj. 18.), str. 55.

zatoru, dužnost je nadležnog suda poštivati načelo razmjernosti i umjesto mjere istražnog zatvora, koju je ovlašten odrediti naložiti provođenje blaže mjere ako se njome može postići ista svrha. Da bismo ocjenjivali pitanje zahtjeva razmjernosti, to ne možemo ocjenjivati *in abstracto*, nego *in concreto*, dakle u odnosu na svakog pojedinog okrivljenika i na okolnosti zbog kojih je prvotno i određena mjera istražnog zatvora. Produljenje istražnog zatvora može biti opravdano samo ako je razmjerno postizanju opravdanog cilja, ako u konkretnom slučaju zahtjevi javnog interesa i očuvanja sigurnosti pretežu nad pravom okrivljenika na na slobodu⁵⁸. Svrha je provođenja testa razmjernosti u tome da okrivljenik bude pušten na slobodu čim nastavak istražnog zatvora prestane biti razuman⁵⁹. Na sudovima je zadaća ispitati sve okolnosti koje govore u prilog ili protiv produljenja istražnog zatvora i navesti ih konkretno u svojim odlukama te se pobrinuti da istražni zatvor ne premaši razumni rok. Kako kazneni postupak odmiče u svojim stadijima, potrebno je preispitati jesu li okolnosti zbog kojih je prvotno određen istražni zatvor dovoljne⁶⁰.

2.6. Pravni standardi Europskog suda za ljudska prava

Najvažnija načela koja je ESLJP razvio u predmetima koja se odnose na primjenu mjere istražnog zatvora odnose se na opravdanost, njegovo trajanje i utvrđivanje razloga za istražni zatvor. Tako sud naglašava potrebu da se cijelo vrijeme trajanja kaznenog postupka, pri svakoj odluci o određivanju ili produljenju mjere istražnog zatvora, vodi računa o svrsi, iznimnosti primjene te mjere, načelu razmjernosti, mogućnosti primjene blažih (alternativnih) mjera, te da se istražni zatvor ne pretvori u kaznu prije kazne.⁶¹

ESLJP je razvio više standarda za ocjenjivanje zakonitosti istražnog zatvora. Prije svega lišenje slobode mora biti zakonito. To znači da u domaćem pravu mora postojati pravna osnova za donošenje odluke o istražnom zatvoru. U skladu sa načelom vladavine prava zakon mora sadržavati određenu kvalitetu prava. Kvaliteta prava zahtjeva da zakon bude dostupan, precizan, predvidljiv jer se na takav način sprječava rizik od njegove proizvoljne primjene. Da bi lišenje slobode bilo zakonito osoba koju se lišava slobode mora moći u razumnoj mjeri sa dovoljnom

⁵⁷ USRH, U-III-372/2015 od 29. siječnja 2015.

⁵⁸ Trifković protiv Hrvatske, W. protiv Švicarske (presuda od 26. siječnja 1993., zahtjev broj 14379/88), § 30. ; Kudla protiv Poljske (presuda od 26. listopada 2000., zahtjev broj 30210/96), § 110.

⁵⁹ Vlasov protiv Rusije (presuda od 28. lipnja 2008., zahtjev broj 78146/01, § 104.

⁶⁰ Kudla protiv Poljske., zahtjev 30210/96., presuda od 26. listopada 2000., § 111.

⁶¹ Bitanga M., Bilušić I., op. cit. (bilj. 1.), str. 248.

preciznošću i jasnoćom predvidjeti posljedice koje takvo lišavanje može prouzročiti. Činjenica da je osoba lišena slobode na temelju mjerodavne odredbe domaćeg prava nije sama po sebi dovoljna da ESLJP utvdi da je lišenje bilo zakonito.⁶²

Vezano za trajanje istražnog zatvora može se sažeti da ESLJP ocjenjuje jesu li razlozi koji opravdavaju primjenu mjere istražnog zatvora opravdani i dostatni⁶³, jesu li domaći sudovi pokazali posebnu revnost u vođenju postupka⁶⁴, postoje li i drugi razlozi koji opravdavaju produljenje istražnog zatvora⁶⁵, jesu li uzete u obzir konkretne činjenice predmeta i uvjerljivo iznesene i obrazložene⁶⁶, odnosno jesu li sve okolnosti sagledane i obrazložene⁶⁷, postoji li relevantan javni interes koji usprkos pretpostavci nedužnosti nadjačava pravo na slobodu pojedinca⁶⁸, je li daljnje trajanje istražnog zatvora razumno⁶⁹ te je li razmotrena mogućnost određivanja alternativnih mjera za osiguranje prisutnosti okrivljenika⁷⁰.

S obzirom na različite istražnozatvorske osnove ESLJP razmatra je li procijenjena razmjernost između težine optužbe i vremena provedenog u istražnom zatvoru.⁷¹ Ako je uzeta u obzir težina djela, Sud razmatra dalje postoje li i neki drugi faktori koji opravdavaju produljenje istražnog zatvora⁷², npr. koristi li se produljenje istražnog zatvora samo za anticipaciju izricanja kazne zatvora,⁷³ je li okolnost prijašnje osuđivanosti usporediva po vrsti i težini s optužbom⁷⁴, je li povrijeđena presumpcija nevinosti zbog činjenice vođenja drugog kaznenog postupka⁷⁵. Kad se primjenjuje kao osnova sprečavanja uznemirenosti javnosti, Sud razmatra je li obrazložena

⁶² Sumirani standardi ESLJP prema Uredu zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava, Pozitivna utvrđenja Europskog suda za ljudska prava u hrvatskim predmetima, 2014. - 2017., str. 23.

⁶³ Primjeri iz odluka Europskog suda: Peša protiv Hrvatske (presuda od 8. travnja 2010., zahtjev broj 40523/08.), § 91.; Getoš-Magdić protiv Hrvatske (presuda od 2. prosinca 2010., zahtjev broj 56305/08.), § 72.

⁶⁴ Perica Oreb protiv Hrvatske (presuda od 31. listopada 2013., zahtjev broj 20824/09.), § 109.; Trifković protiv Hrvatske (presuda od 6. studenog 2012., zahtjev broj 36653/09.) § 118.; Dervishi protiv Hrvatske (presuda od 25. rujna 2012., zahtjev broj 6734/10.) § 140.-142.

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Perica Oreb protiv Hrvatske; § 108, Orban protiv Hrvatske (presuda od 19. prosinca 2013., zahtjev broj 56111/12.) § 51.

⁶⁷ Peša protiv Hrvatske § 91., Oreb protiv Hrvatske § 107.

⁶⁸ Oreb protiv Hrvatske § 48, Orban protiv Hrvatske § 48.

⁶⁹ Orban protiv Hrvatske § 49.

⁷⁰ Perica Oreb protiv Hrvatske § 119.

⁷¹ Trifković protiv Hrvatske § 129.

⁷² Orban protiv Hrvatske § 58.

⁷³ Oreb protiv Hrvatske § 114.

⁷⁴ Trifković protiv Hrvatske § 126.

⁷⁵ Oreb protiv Hrvatske § 113.

potreba za time te predstavlja li okrivljenik uopće opasnost za javnu sigurnost⁷⁶. Kod opasnosti od bijega je li opasnost procijenjena u svjetlu čimbenika koji se odnose na karakter, moral, dom, zanimanje, imovinu, obiteljske veze i sve vrste veza osobe sa zemljom u kojoj se kazneno goni.⁷⁷

2.7. Predmeti protiv RH pred ESLJP glede pritvorskih razloga

U nastavku ćemo razmotriti predmete ESLJP protiv Hrvatske u kojima su razvijena načela vezana za osnove i razloge za određivanje istražnog zatvora⁷⁸.

U predmetu *Peša protiv Hrvatske* naglašeno je pravilo da se osoba uvijek ima pravo braniti sa slobode osim u slučaju kada postoje relevantni i dostatni razlozi koji opravdavaju njezino pritvaranje. Razlozi za pritvaranje ne smiju biti apstraktni ni općeniti te moraju biti pojašnjeni u obrazloženju na temelju kojih Sud utvrđuje je li došlo do povrede⁷⁹. ESLJP je utvrdio povredu čl. 5. st. 3. Konvencije u mnogim predmetima u kojima su sudovi koristili „stereotipne formulacije“ prilikom odlučivanja o istražnom zatvoru.

U predmetu *Orban protiv Hrvatske*⁸⁰ Sud je istakao da razlozi moraju biti jasni, precizni i doneseni na temelju konkretnih činjenica u predmetu. U tom je predmetu utvrđena povreda prava na slobodu i sigurnost, preciznije pravo da osoba bude puštena na slobodu do suđenja. U svom obrazloženju Sud ističe da pretpostavka nedužnosti ide u prilog puštanja na slobodu. Svrha odredbe koja se razmatra u navedenom predmetu jest tražiti da bude uvjetno pušten na slobodu nakon što duljina izvršavanja mjere istražnog zatvora prestane biti razumna. Svako prekoračenje nekog optimalnog i očekivanog roka za izvršenje mjere istražnog zatvora dovodi u pitanje njegovu procesnu svrhu i može se smatrati nekom vrstom kazne prije presude što može dovesti do povrede prava na pravično suđenje u dijelu poštovanja pretpostavke okrivljenikove nedužnosti⁸¹.

Odluka o pritvaranju na osnovi iteracijske opasnosti, kao najčešće primjenjivanoj osnovi za određenje istražnog zatvora u praksi naših sudova, često se opravdava obrazloženjima temeljem

⁷⁶ Peša protiv Hrvatske, zahtjev br. 40523/08, presuda od 8. travnja 2010. § 103.

⁷⁷ Bitanga M., Bilušić I; op. cit. (bilj. 1.), str. 248.-250.

⁷⁸ Načela preuzeta iz dokumenta Ureda zastupnika RH pred ESLJP : Načela ESLJP u pritvorskim predmetima protiv RH, Zagreb (2016.), str. 3.

⁷⁹ Peša protiv Hrvatske, zahtjev br. 40523/08, presuda od 8. travnja 2010, § 91.

⁸⁰ Orban protiv Hrvatske, zahtjev br. 56113/12, presuda od 19. prosinca 2013., § 68.

⁸¹ Ibid., § 65.

postojanja prethodnih osuđujućih presuda ili zbog drugih kaznenih postupaka. U predmetu *Oreb protiv Hrvatske* ESLJP određuje da je sud donio nezakonitu odluku jer je u obrazloženju izneseno da se istažni zatvor određuje na temelju drugih kaznenih postupaka. Okrivljeniku nije ni jednom pravomoćnom presudom dokazana krivnja, stoga se utvrđuje povreda i ističe da kod iteracijske opasnosti nije dovoljno navesti razloge koji upućuju na osnovanu sumnju za druga kaznena djela, već je potreban pravomoćno okončan osuđujući postupak⁸².

U predmetu *Oravec protiv Hrvatske*⁸³, podnositelj zahtjeva je uhićen zbog sumnje da je počinio kazneno djelo zlouporabe opojnih droga., no biva pušten na temelju rješenja istražnog suca, na čiju se odluku žali državni odvjetnik te u povodu njegove žalbe izvanraspravno vijeće Županijskog suda u Osijeku ipak ukida rješenje kojim je podnositelj pušten na slobodu, te mu se produljuje istražni zatvor. Podnositelj prigovara Sudu da je odluka o produljenju pritvora nezakonita jer u odluci nije određen rok na koji je pritvor određen. Također navodi kako mu nije dostavljena žalba državnog odvjetnika protiv rješenja o određivanju pritvora, niti je pozvan na sjednicu izvanraspravnog vijeća na kojoj se odlučivalo o žalbi protiv rješenja kojim je ukinut pritvor. ESLJP utvrđuje da je odluka kojom je podnositelju produljen pritvor bila zakonita jer je mjerodavno domaće pravo jasno ograničavalo maksimalno trajanje pritvora tijekom istage na vrijeme od 6 mjeseci. S druge strane, Sud je utvrdio da prilikom odlučivanja o produljenju pritvora protiv podnositelja nisu bila ispunjena procesna jamstva iz čl. 5. st. 4. Konvencije jer podnositelju nije bila dostavljena žalba državnog odvjetnika, niti je obaviješten ili pozvan na sjednicu izvanraspravnog vijeća koje je odlučivalo o njegovom predmetu. Prema tome, podnositelj nije imao priliku iznijeti svoje argumente za produljenje pritvora. Zaključno, ESLJP donosi presudu kojom utvrđuje da Republika Hrvatska nije povrijedila pravo podnositelja zahtjeva g. Oravca iz čl. 5. st. 1. Konvencije (pravo na slobodu i sigurnost), ali je u postupku za određivanje pritvora bilo nedostataka koji su uzrokovali povredu čl. 5. st. 4. Konvencije (pravo na sudski postupak u kojem će se brzo odlučiti o zakonitosti pritvaranja).

⁸² *Oreb protiv Hrvatske*, zahtjev br. 20824/09, presuda od 31. ožujka 2010., § 95.

⁸³ *Oravec protiv Hrvatske*, zahtjev br. 51249/11, presuda od 11. srpnja 2017., § 64.- 70.

2.8. Usklađenost prakse USRH s praksom ESLJP

Ustavni sud u svojim odlukama slijedi praksu ESLJP, pa je tako u odluci iz 2014. usvojio ustavnu tužbu i ukinuo rješenje kojim se optuženiku N.G. produžio istražni zatvor na temelju iteracijske opasnosti⁸⁴. Takva je opasnost obrazložena drugim kaznenim postupkom u tijeku. Sud je usvojio ustavnu tužbu i ukinuo takvo rješenje, budući da pozivanje na druge kazene postupke u tijeku u kojima podnositelju nije pravomoćno presuđeno, nije dopušteno, a kamoli pozivanje na postupke u kojima mu nije presuđeno ni nepravomoćno⁸⁵.

Također, isti ishod je Ustavni sud imao u odluci U-III-3282/2018 od 2. listopada 2018. godine. Utvrdio je povredu temeljem obrazloženja da je u tijeku drugi kazneni postupak u kojem je okrivljenik nepravomoćno osuđen. U obrazloženju je navedeno samo iznio kao relevantnu činjenicu za određivanje mjere bez ikakvih dodatnih okolnosti ili činjenica koje bi mogle dovesti do logičkog zaključka o postojanju potrebe za donošenje najstrože mjere. Time je potvrdio pravilo da pretpostavka nedužnosti vrijedi tijekom cijelog postupka⁸⁶.

Ustavni je sud prvi u pravnom diskursu Republike Hrvatske upozorio na to da redovni sudovi pri produženju istražnog zatvora moraju paziti na tzv. dinamički pristup mjeri istražnog zatvora koji zahtijeva ESLJP. To znači da okolnosti koje opravdavaju istražni zatvor u trenutku njegova određivanja mogu tijekom vremena izgubiti na značaju, pa za svako daljnje produženje istražnog zatvora, moraju imati kvalitetu „relevantnih“ i „dostatnih“ razloga⁸⁷. Uzimaju se u obzir i naknadno izmjenjene okolnosti, bilo objektivne bilo subjektivne prirode. Pri tome se promatra cjelokupno vrijeme trajanja istražnog zatvora od prvog uhućenja pa sve do trenutka preispitivanja uvjeta za daljnju primjenu te mjere⁸⁸. ESLJP je posebno istakao potrebu primjene dinamičkog pristupa određivanju mjere istražnog zatvora u svojem predmetu Khodorkovskiy protiv Rusije⁸⁹.

⁸⁴ Odluka USRH, U-III-3585/2014 od 18. srpnja 2014.

⁸⁵ Bitanga M.; Pretpostavka okrivljenikove nedužnosti; Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 25., br. 2., 2018., str. 505.

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Odluka Ustavnog suda U-III-4557/2011. od 13. listopada 2011., u kojoj je taj sud prvi put upozorio na ovakav pristup procjeni istražnozatvorskih osnova.

⁸⁸ Bitanga M., Bilušić I., op. cit. (bilj. 1.), str. 265.

⁸⁹ Presuda od 31. svibnja 2011., zahtjev br. 5829/04., § 96.

3. UVJETI BORAVKA U ISTRAŽNOM ZATVORU

U ovom poglavlju analiziramo prava zajamčena istražnim zatvorenicima za vrijeme njihovog boravka u penalnoj ustanovi. Oni imaju pravo na odgovarajući smještaj, prehranu, kretanje i organizaciju slobodnog vremena, pravo na rad, pravo na obrazovanje, pravo na adekvatnu zdravstvenu zaštitu, pravo na branitelja, te pravo na održavanje kontakata sa vanjskim svijetom putem posjeta, dopisivanja i telefonskih razgovora, prema odredbama ZKP-a, Pravilnika o kućnom redu u zatvorima za izvršavanje istražnog zatvora te Konvencije.

3.1. Smještaj

Pravo na odgovarajući smještaj jedno je od najvažnijih prava istražnih zatvorenika. On treba biti osiguran u prostorijama odgovarajuće veličine koje udovoljavaju posebnim zdravstvenim uvjetima kao što je i predviđeno u čl. 137. ZKP. Također, Pravilnik o kućnom redu u zatvorima za izvršavanje istražnog zatvora propisuje da prostorije u kojima borave moraju biti čiste, suhe i dovoljno prostrane, za svakoga istražnog zatvorenika u spavaonici mora biti osigurano najmanje 4 m² i 10 m³ prostora. Svaka prostorija u kojoj istražni zatvorenici borave ili rade mora imati dnevno i umjetno svjetlo koje omogućuje čitanje i rad bez smetnji za vid (čl. 13. st. 6. Pravilnika). Smještaj mora odgovarati zdravstvenim, higijenskim i prostornim zahtjevima, klimatskim prilikama, te imati sanitarne uređaje koji omogućuju obavljanje fizioloških potreba u čistim i primjerenim uvjetima kad god zatvorenici zažele⁹⁰. Kako bi se istražnim zatvorenicima omogućili uvjeti što sličniji uobičajenim životnim uvjetima, oni smiju kod sebe imati i predmete za osobnu uporabu, higijenske potrebštine, o svom trošku nabavljati knjige, tiskovine, kao i druge predmete čija veličina i količina ne ometa boravak u prostoriji i ne remeti kućni red. (čl. 138. st. 2.). Također, u istu prostoriju ne smiju biti smještene osobe različitog spola, te se, u pravilu, istražni zatvorenici ne bi smjeli smjestiti u istu prostoriju s osobama na izdržavanju kazne zatvora. Nadalje, istražni zatvorenici neće se smjestiti zajedno sa osobama koje bi mogle na njih štetno djelovati ili sa kojima bi druženje moglo štetno utjecati na vođenje kaznenog postupka (čl. 137. ZKP).

Jedna od pozitivnih obveza države prema čl. 3. EKLJP jest obveza države osigurati uvjete zatvaranja koji nisu nečovječni i ponižavajući. Prema jurisprudenciji Suda, uvjeti

⁹⁰ Vlahović S., Galović R., op. cit. (bilj.4.), str. 40.- 41.

smještaja jednaki su za zatvorenike i pritvorenike te se prema presudi Muršić⁹¹ protiv Republike Hrvatske ne pravi razlika u zahtjevu glede prostora za zatvorenike i pritvorenike. Upravo neprimjeren smještaj i uvjeti boravka u penalnim ustanovama često mogu predstavljati i povredu ljudskog dostojanstva, mučenje te ponižavajuće postupanje u smislu povrede čl. 3. EKLJP. Naravno, posebno treba upozoriti i na problem prenapučenosti naših zatvora i kaznionica, što predstavlja gorući, ali i konstantni problem domaćeg zatvorskog sustava, a značajno utječe na život, dostojanstvo, aktivnosti i ostarivanje drugih zajamčenih prava, kako zatvorenika, tako i istražnih zatvorenika.

Prva presuda kojom je RH osuđena za povredu čl. 3. zbog neodgovarajućih uvjeta u zatvoru je donesena u predmetu Cenbauer⁹² iz 2006. Nakon nje, Sud je donio niz presuda u kojima je odluka u povodu zahtjeva zatvorenika bila utvrđenje povrede čl. 3. (Testa⁹³, Štitić⁹⁴, Pilčić⁹⁵, Dolenc⁹⁶). U svim navedenim presudama izložene su manjkavosti hrvatskog zatvorskog sustava te je u svim slučajevima kumulativno ostvaren nedostatak osobnog prostora, neodgovarajućih higijenskih uvjeta u zatvoru te vremena provedenog u takvim uvjetima tijekom dana, ocijenjen je ponižavajućim postupanjem⁹⁷. Razmatrajući uvjete izdržavanja kazne svakako se treba osvrnuti posebno na presudu Muršić protiv Hrvatske.

S obzirom na činjenicu da se središnji problem podnositeljevog prigovora upućenog Vijeću ESLJP u predmetu „Muršić protiv Hrvatske“ odnosio na njegov nedostatak osobnog prostora u Zatvoru u Bjelovaru, Vijeće je ponovilo opća načela utvrđena u pilot-presudi „Ananyev i drugi protiv Rusije⁹⁸“ u vezi s pitanjem prenapučenosti zatvora. Konkretno, Vijeće je ponovilo kako je tekst naveden u predmetu „Ananyev i drugi“ za odlučivanje o tome je li došlo do povrede čl. 3. Konvencije u pogledu nedostatka osobnog prostora, bio trostruk, odnosno da : (1) svaki zatvorenik mora imati vlastito mjesto za spavanje u sobi; (2) svaki zatvorenik mora imati na raspolaganju barem 3 m² podne površine; i da (3) ukupna površina sobe mora biti takva da omogućuje zatvorenicima slobodno kretanje između namještaja. Nepostojanje bilo kojeg od

⁹¹ Muršić protiv Hrvatske, zahtjev br. 7334/13, presuda od 20. listopada 2016., § 103.

⁹² Cenbauer protiv Hrvatske, zahtjev br. 73786/01, presuda od 9. ožujka 2006., § 71.

⁹³ Testa protiv Hrvatske, zahtjev br. 20877/04, presuda od 12. srpnja 2007., § 85.

⁹⁴ Štitić protiv Hrvatske, zahtjev br. 29660/03, presuda od 8. studenog 2007., § 108.

⁹⁵ Pilčić protiv Hrvatske, zahtjev br. 33138/06, presuda od 17. siječnja 2008., § 93.

⁹⁶ Dolenc protiv Hrvatske, zahtjev br. 25282/06, presuda od 26. studenog 2009., § 97.

⁹⁷ Pleić M.: Zabrana mučenja u praksi Europskog suda za ljudska prava sa posebnim osvrtom na presude protiv RH i praksu Ustavnog suda RH, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 23, br. 2/2016.

⁹⁸ Annanyev i drugi protiv Rusije, zahtjev br. 42525/07, 60800/08., presuda od 10. siječnja 2012., § 112.

prethodno navedenih elemenata samo po sebi stvorilo bi čvrstu pretpostavku da su uvjeti boravka podnositelja zahtjeva u zatvoru bili neprikladni⁹⁹. Veliko vijeće je primijetilo da, iako je istina da osobni prostor dodijeljen podnositelju zahtjeva nije poštovao standard od 4 m² osobnog prostora po zatvoreniku koji je CPT utvrdio u svojim preporukama, nije ga smatrao toliko ekstremnim da samo po sebi opravdava utvrđenje povrede čl. 3. Konvencije. Vijeće je istaklo kako je povremeno osobni prostor podnositelja zahtjeva bio manji od 3 m² u kratkim, neuzastopnim razdobljima, uključujući jedno razdoblje od dvadeset i sedam dana. Međutim, Vijeće je primijetilo kako je podnositelju zahtjeva bilo dopušteno slobodno kretanje izvan sobe tri sata dnevno, da su sobe u kojima je bio smješten imale neometan pristup prirodnom svjetlu i zraku, kao i pitkoj vodi, da je bio odvojen krevet i da ga nije ništa ometalo u slobodnom kretanju unutar sobe. Također imao je na raspolaganju različite aktivnosti izvan sobe, poput knjižnice i pristupa rekreativnim sadržajima¹⁰⁰. U skladu s tim, Vijeće je istaklo da kada je zatvorenik raspolagao sa manje od 3 m² podne površine, pojavila se čvrsta pretpostavka da su uvjeti boravka u zatvoru predstavljali ponižavajuće postupanje i kršili čl. 3. Konvencije. Međutim u određenim se okolnostima ta čvrsta pretpostavka može oboriti kumulativnim učincima drugih uvjeta u zatvoru¹⁰¹.

U ovom predmetu Sud je smatrao da bi bilo primjereno pojasniti načela i standarde za procjenu minimalnog osobnog prostora po zatvoreniku u smještaju u zatvorima u kojima boravi više zatvorenika. Eksplicitno je ponovio da nije formalno obvezan slijediti svoje presude, međutim nakon što je analizirao svoju sudsku praksu te s obzirom na važnost pridanu prostornom čimbeniku u ukupnoj procjeni uvjeta u zatvoru, ESLJP je smatrao kako čvrsta pretpostavka povrede čl. 3. nastaje kada osobni prostor raspoloživ zatvoreniku padne ispod 3 m² u smještaju u kojem boravi više zatvorenika¹⁰². U tom slučaju teret dokaza leži na tuženoj Vladi koja bi mogla oboriti tu pretpostavku dokazivanjem da su postojali čimbenici koji mogu prikladno nadomjestiti oskudnu raspodjelu osobnog prostora¹⁰³. Čvrsta pretpostavka povrede čl. 3. obično će se moći oboriti samo ako su sljedeći čimbenici kumulativno ispunjeni: (1) smanjenja potrebnog minimalnog osobnog prostora su kratka, povremena i minimalna, (2) takvo

⁹⁹ Vidi obrazloženje presude „Muršić protiv Hrvatske“, (C.Prigovori podnositelja zahtjeva na uvjete u zatvoru), § 76.

¹⁰⁰ Ibid., § 78.

¹⁰¹ Ibid., § 77.

¹⁰² Ibid. § 124., § 51.

¹⁰³ Ibidem.

smanjenje je popraćeno dovoljnom slobodom kretanja izvan sobe i prikladnim aktivnostima izvan sobe, (3) podnositelj zahtjeva smješten je u ustanovu koja se smatra primjerenom ustanovom za pritvor i ne postoje drugi otegotni aspekti uvjeta boravka u zatvoru.

Vodeći se preporukama CPT-ija u presudi Muršić, Sud je pridao veliki značaj organiziranju smislenih aktivnosti u zatvorima usljed kojih se može tolerirati kratkotrajan nedostatak prostora koji pada ispod 4 odnosno ispod 3 m². Sukladno preporukama CPT-ija cilj zatvorskim sustavima treba biti da pritvorenici i zatvorenici provedu najmanje 8 sati izvan ćelije radeći neke smislene aktivnosti¹⁰⁴. Dakle, kratkotrajan pad koji smije biti svega par dana ispod 3 m² po pritvoreniku odnosno zatvoreniku može se tolerirati samo ako postoje takve smislene aktivnosti te ako su drugi uvjeti u zatvoru u redu (pristup zraku, svjetlu, pitkoj vodi, tjelesnim aktivnostima, knjižnici). U slučajevima u kojima se radi o zatvorskoj sobi veličine 3 – 4 m² osobnog prostora po zatvoreniku prostorni čimbenik ostaje snažan čimbenik u ocjeni prikladnosti uvjeta u zatvoru od strane Suda. U takvim će se slučajevima povreda čl. 3. utvrditi samo ako je prostorni čimbenik povezan sa drugim aspektima neodgovarajućih fizičkih uvjeta boravka u zatvoru koji se posebice odnose na pristup vježbama na otvorenom, prirodnom svjetlu, zraku, dostupnosti ventilacije, prikladnost sobne temperature te usklađenost sa osnovnim zdravstvenim i higijenskim uvjetima. Dakle kad prostor kratkotrajno pada ispod 3 m² država mora pokazati da je uložila izvanredan napor da kompenzira taj nedostatak organiziranjem adekvatnih aktivnosti kroz duži vremenski period tijekom dana te da su svi ostali uvjeti u zatvoru dobri. Kad se radi o prostoru između 3-4 m², ne zahtijeva se kratkotrajnost, ali će svaki nedostatak glede organiziranja aktivnosti i ostalih uvjeta značiti povredu. Time je Sud zapravo htio potaknuti države da ne gledaju samo kvadratne metre i kvalitetu prostora u smislu zraka, svjetlosti, itd., već da se usredotoče i na organiziranje smislenih aktivnosti za zatvorenike i pritvorenike i to u adekvatnom trajanju tijekom dana.

¹⁰⁴ Ibid., § 48., § 53.

3.2. Prehrana

Istražnom zatvoreniku treba osigurati tri obroka dnevno koja količinom i kakvoćom zadovoljavaju higijenske i prehrambene standarde, a primjerene su dobi, zdravlju te vjerskim i kulturnim zahtjevima, kalorijske vrijednosti od najmanje 3000 kcal (čl. 15. st. 1. Pravilnika). Istražnom zatvoreniku se može omogućiti da na vlastiti trošak i za osobnu potrebu putem uprave zatvora naruči dnevne obroke iz zatvorske kuhinje ili ugostiteljskog objekta. O molbi zatvorenika odlučuje upravitelj u skladu sa mogućnostima zatvora. Cijena naručenog obroka iz zatvorske kuhinje sastoji se od stvarnih troškova namirnica, uvećana za potrošak energije i rad kuhara, o čemu odluku donosi upravitelj (čl. 15. st. 2. Pravilnika). Dnevni obroci poslužuju se u sobama ili u odgovarajućim zajedničkim prostorijama (čl. 15. st. 4. Pravilnika). Međutim, i kod ostvarenja ovog jamstava kao i kod prava na odgovarajući smještaj, zbog problema prenapučenosti penalnih ustanova, dolazi do ugrožavanja prava istražnih zatvorenika u segmentu prehrane, pa nerijetko, zbog nedovoljnog broja stolica moraju hranu konzumirati u krevetima ili u smjenama, te čak jesti dok drugi obavljaju nuždu., što je bez iznimke, nedopustivo.

Proučavajući praksu ESLJP u kontekstu prava zatvorenika, posebno se osvrćući na prehranu zatvorenika, može se uočiti da Sud nedostatno davanje obroka podvodi pod povredu čl. 3. Konvencije. To bi bilo u slučajevima gdje je podnositelj dobio samo jedan obrok dnevno (Dudchenko protiv Rusije¹⁰⁵). Međutim, gdje se hrana redovno servirala, tri puta dnevno, koju su pregledali zatvorski liječnik i nadležno državno tijelo, Sud nije smatrao povredom čl. 3., bez obzira na zatvorenike nezadovoljne posluženom hranom (Muršić protiv Hrvatske¹⁰⁶).

Također, što se tiče posebnih prehrambenih potreba zatvorenika, odnosno hrane koju zatvorenici ne mogu konzumirati s obzirom na vjersku ili drugu pripadnost, Sud smatra da je dužnost državnih vlasti osigurati prehranu adekvatnu posebnim potrebama pojedinog zatvorenika (D. i E.S protiv Velike Britanije¹⁰⁷). Odbijanje zatvorskih vlasti da pojedinom zatvoreniku ispune njegove posebne prehrambene zahjeve ne nudeći mu nikakvu alternativu, i kad to ne predstavlja

¹⁰⁵ Dudchenko protiv Rusije, zahtjev br. 37717/05, presuda od 7. studenog 2017., § 130.

¹⁰⁶ Muršić protiv Hrvatske, zahtjev br. 7334/13, presuda od 20. listopada 2016., § 166.

¹⁰⁷ D. i E.S. protiv Velike Britanije, zahtjev 13669/88, presuda od 7. ožujka 1990., § 76.

poremećaj u funkcioniranju same ustanove niti snižava standard prehrane drugih zatvorenika, čini povredu čl. 9. EKLJP, koji jamči pravo na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi¹⁰⁸.

3.3. Kretanje i organizacija slobodnog vremena

Zakon o kaznenom postupku propisuje da istražni zatvorenici imaju pravo na osmosatni neprekidni odmor u vremenu od 24 h , kao i kretanje na slobodnom zraku najmanje 2 h dnevno (čl. 138. st. 1.), dok Pravilnik određuje da u isto vrijeme i u istom prostoru neće omogućiti kretanje na slobodnom zraku istražnim zatvorenicima čije bi druženje moglo štetno utjecati na vođenje postupka (čl. 17. st. 2.). Međutim, ono što možemo kritizirati kod ostavarenja ovog prava je činjenica, da vodeći računa o svrsi određivanja mjere istažnog zatvora , neprihvatljiv se čini da cjelokupna rekreacija i razonoda istražnih zatvorenika bude ograničena na dvosatnu dnevnu šetnju, čitanje tiskovina i gledanje televizije, bez mogućnosti ostvarivanja ostalih sadržaja. Iako se istražnim zatvorenicima formalno jamče slična prava kao i osobama na izdržavanju kazne zatvora, ona zbog same naravi mjere i infrastrukturnih nemogućnosti, ostaju faktično neotvorena. Dakle govorimo o neudovoljavanju aktivnostima koje podrazumijevaju zadovoljavanje tjelesnih, duhovnih i kulturnih potreba u likovnim, tehničkim, glazbenim i sportskim radionicama koje bi se trebale organizirati u adekvatnim prostorijama zatvora, dakle na sportskom igralištu, knjižnici itd. Treba spomenuti primjer jedne ustavne tužbe iz 2009.¹⁰⁹,u kojoj podnositelj navodi da mu nisu bile osigurane nikakve dnevne aktivnosti, a tijekom dana mu nije bilo dozvoljeno da spava ili bude u krevetu. Također u predmetu *Dolenec*¹¹⁰ protiv RH, Sud potvrđuje sličnu praksu, u kojoj podnositelj ističe da mu je bilo dopušteno provoditi samo 15-20 minuta na svježem zraku dok se nalazio u istražnom zatvoru u Varaždinu.

U svojoj ocjeni uvjeta pritvora, ESLJP posebnu je pozornost posvetio dostupnosti te trajanju vježbe na otvorenom i uvjetima u kojima bi je zatvorenici mogli provoditi. CPT standardi posebno spominju vježbu na otvorenom i smatraju je osnovom zaštite dobrobiti zatvorenika, da se omogući svakome, bez iznimke, najmanje jedan sat na otvorenom svaki dan i po mogućnosti u sklopu šireg prostora na otvorenom (Annanyev i drugi protiv Rusije¹¹¹). Sud je

¹⁰⁸ Guide on case-law of the European Convention on Human Rights; Prisoners rights, updated on 31. august 2023., str. 15.

¹⁰⁹ Odluka USRH, U-III/4182/2008 od 17.ožujka 2009.

¹¹⁰ Dolenec protiv Hrvatske , zahtjev br. 25282/06, presuda od 26. studenog 2009., § 181.

¹¹¹ Annanyev i drugi protiv Rusije , zahtjev br. 42525/07, presuda od 10. siječnja 2012., § 150.

često primjećivao da je kratko trajanje vježbe na otvorenom ograničeno na jedan sat dnevno bio otegotan faktor za podnositelja zahjeva, koji je bio zatvoren u ćeliji ostatak vremena bez ikakve slobode kretanja (Gladkiy protiv Rusije¹¹²). Fizičke karakteristike objekata za vježbanje također su istaknute u analizi suda (Annaniyev i drugi protiv Rusije). Dvorište koje je samo veće 2 m² od ćelije, sa otvorom u nebo prekrivenim rešetkama, ne nudi zatvorenima prave mogućnosti za rekreaciju i oporavak (Moiseyev protiv Rusije¹¹³). Nasuprot tome, prostor za vanjsko vježbanje, koji je uključivao travnjak i asfaltirane djelove te zaštitu od nepogoda i vremenskih uvjeta, opremljen sa različitim rekreacijskim sadržajima, smatra se prikladnim, a i čimbenik koji može značajno ublažiti utjecaj malog osobnog prostora (Muršić protiv Hrvatske¹¹⁴)¹¹⁵.

Promatrajući podatke iz Izvješća o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda¹¹⁶, vidi se da su tijekom 2021.godine organizirane različite vrste sportsko-rekreativnih, kulturnih i vjerskih događanja za zatvorenike, a u skladu sa iskazanim interesom i mogućnostima kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda. Organizirano je 10 koncerata, 12 priredbi i izložbi, te im je omogućeno sudjelovanje u različitim sportskim aktivnostima poput nogometa, košarke, stolnog tenisa ili vježbanja u teretani. Tijekom godine održala su se 23 turnira u nogometu, 34 u stolnom tenisu te 17 turnira u košarci.

3.4. Rad

Pravilnik u čl. 24. st. 1. propisuje da će se zatvoreniku omogućiti rad u prostorijama zatvora u skladu s mogućnostima zatvora, a izvan zatvora pod nadzorom i uz odobrenje nadležnog suda. Propisi o radu zatvorenika na izdržavanju kazne zatvora, na odgovarajući se način primjenjuju na organizaciju rada, obveze iz rada i prava s temelja rada istražnih zatvorenika (čl. 24. st. 2. Pravilnika) te se u pogledu prava na rad odredbe ZIKS-a primjenjuju na istražne zatvorenike. Zakon omogućuje rad zatvorenika u skladu s njihovim zdravstvenim sposobnostima i mogućnostima zatvora (čl. 80. st. 2.). Problem pri ostvarenju ovoga prava javlja se zbog sličnih razloga kao i kod ostvarenja prava na odgovarajući smještaj, kretanje na slobodnom zraku te pravo na organizaciju slobodnog vremena.

¹¹² Gladkiy protiv Rusije, zahtjev br. 57143/11, presuda od 30. rujna 2021., § 69.

¹¹³ Moiseyev protiv Rusije, zahtjev br. 62936/00, presuda od 6. travnja 2005., § 125.

¹¹⁴ Muršić protiv Hrvatske, zahtjev br. 7334/13, presuda od 20. listopada, 2016. § 16.-163.

¹¹⁵ Guide on case-law of the European Convention on Human Rights; Prisoners rights, updated on 31. august 2023., str. 17.

¹¹⁶ Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2021.godinu, str. 23.

Poseban problem predstavlja nepostojanje pojedinačnih programa izvršenja kojima bi istražni zatvorenici bili raspoređeni na rad te privremeni karakter mjere istražnog zatvora. Važno je upozoriti i na nelogičnosti u odredbama Pravilnika, ako ih promatramo u kontekstu istražnozatvorskih razloga pa tako dovodimo u pitanje realizaciju ovog prava izvan penalne ustanove, ako za istražnog zatvorenika postoji opasnost od njegovog bijega, ponavljanja djela, utjecaja na svjedoke ili uznemiravanja javnosti zbog težine počinjenog djela¹¹⁷.

ESLJP je u svojoj sudskoj praksi primijetio da se rad u zatvoru razlikuje od rada običnog zaposlenika u mnogim aspektima. Služi prvenstvenom cilju rehabilitacije i resocijalizacije. Radni sati, naknada i korištenje dijela te naknade kao doprinisa za uzdržavanje tijekom boravka u ustanovi, odražavaju poseban zatvorski kontekst (Stummer protiv Austrije¹¹⁸). Zatvorske vlasti su odgovorne za osiguranje dobrobiti zatvorenika, te su dužne poduzeti potrebne sigurnosne mjere dok se u zatvoru rad obavlja (Gorgiev protiv Makedonije¹¹⁹). Sud je primijetio da domaće pravo odražava razvoj europskog prava na način da je svim zatvorenicima pružena zdravstvena njega u slučaju nesreće na radu, da su zatvorenici koji rade povezani u sustav osiguranja u slučaju nezaposlenosti, dok to nije slučaj za sustavom starosne mirovine. Nije postojao dovoljan konsenzus između država za reguliranje ovog pitanja, iako su Europska zatvorska pravila iz 2006., odražavala trend za razvijanjem ovog prava, to pravo nije moglo biti pretočeno u obvezu prema Konvenciji. U svojim presudama ESLJP nije smatrao da dužnost zatvorenika za obavljanje zatvorskih poslova nakon starosne dobi predviđene za odlazak u mirovinu predstavlja prinudan ili obavezan rad. Sud je naglasio da obaveza osuđenika da nastavi rad čak i nakon vremena predviđenog za odlazak u starosnu mirovinu, može se smatrati usklađenim sa ciljem smanjenja štetnih efekata zatvaranja. Odgovarajući i razuman rad mogao bi pomoći strukturiranju i očuvanju uobičajenog načina života, posebno kod zatvorenika na izdržavanju dugotrajnih kazni zatvora. U pogledu prirode posla koji obavljaju osobe koje su navršile starosnu dob za odlazak u mirovinu, predviđa se oslobađanje od rada za određene kategorije osuđenika prema njihovoj sposobnosti za rad i zdravstvenom stanju (Meier protiv Švicarske¹²⁰).

¹¹⁷ Vlahović S., Galović R., op. cit. (bilj. 4.), str. 43.

¹¹⁸ Stummer protiv Austrije, zahtjev br. 37452/02, presuda od 7. srpnja 2011., § 93.

¹¹⁹ Gorgiev protiv Makedonije, zahtjev br. 26984705, presuda od 19. srpnja 2012., § 68.

¹²⁰ Meier protiv Švicarske, zahtjev br. 10109/14, presuda od 9. svibnja 2016., § 68.-80.

3.5. Obrazovanje

Kao što je već navedeno kod razmatranja drugih prava istražnih zatvorenika, i ovdje sama privremena narav mjere dolazi do izražaja i negativno se odražava na prava istražnih zatvorenika. Unutarnji propisi koji reguliraju isključivo prava istražnih zatvorenika, Zakon o kaznenom postupku i Pravilnik, uopće ne predviđaju njihovo pravo na obrazovanje. Možemo zaključiti da je osnovni problem za realizaciju ovoga prava upravo nepostojanje pojedinačnog programa izvršenja koji bi istražnim zatvorenicima odredio aktivnosti na temelju njihovih osobnih sposobnosti i potreba. Zanimljivo je da u pravnoj teoriji nije postojala inicijativa za reguliranje ovoga prava, iako smatram da ne postoje veće organizacijske zapreke da se ono ne bi u istoj mjeri ostvarivalo kao i kod zatvorenika na izdržavanju kazne zatvora.

S druge strane, obrazovanje zatvorenika odnosi se na završavanje osnovne škole bez obzira na dob zatvorenika, osposobljavanje za obavljanje osnovnih, pomoćnih poslova, srednjoškolsko obrazovanje, prekvalifikacije, osposobljavanja i usavršavanja zatvorenika. Obrazovanje se organizira u zatvoru i izvan zatvora u skladu sa općim uvjetima iz područja obrazovanja. U zatvorima se organizira osposobljavanje za određena zanimanja, a zatvorenicima se može omogućiti stjecanje višeg i visokog obrazovanja na vlastiti trošak, ako se program obrazovanja može uskladiti sa sigurnosnim razlozima. Tijekom 2021. godine u različite obrazovne programe upisano je 219 zatvorenika. Tijekom godine 140 zatvorenika završilo je obrazovne programe, dok je 19 zatvorenika prekinulo upisani program obrazovanja¹²¹.

Iako čl. 2. Protokola EKLJP ne nameće pozitivnu obvezu pružanja obrazovanja u zatvorima u svim okolnostima gdje je takva mogućnost dostupna, ne bi ipak trebala biti podložna proizvoljnosti i nerazumnim ograničenjima država (Velyo Velev protiv Bugarske¹²²). U predmetu Velyo Velev protiv Bugarske, postavilo se pitanje pristupa istražnog zatvornika programu obrazovanja u postojećoj obrazovnoj ustanovi sa ostalim zatvorenicima. Pritvoreniku su zatvorske vlasti odbile pristup programu obrazovanja, s obrazloženjem da je ono omogućeno samo osuđenim zatvorenicima. Vlada Bugarske nastojala je opravdati podnositeljevo isključenje iz programa obrazovanja, smatrajući neprikladnim da podnositelj zahtjeva pohađa školu s osuđenima, iako je Sud primijetio da podnositelj zahtjeva nije imao nikakvih prigovora te da

¹²¹ Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2021. godinu, str. 22.

¹²² Velyo Velev protiv Bugarske, zahtjev br. 16032/07, presuda od 27. svibnja 2014., § 34.-42.

nije bilo dokaza koji bi ukazivali da bi pritvorenici bili oštećeni pohađanjem obrazovanja za osuđenima. No, ono što Sud nije uzeo u obzir jest nesigurnost duljine trajanja mjere istražnog zatvora podnositelja zahtjeva kao valjanog opravdanja za isključenje iz programa obrazovanja. Sud je zaključio da je podnositelj zahtjeva s obzirom na postojanje presumpcije nevinosti ipak trebao pristupiti programu obrazovanja sa osuđenima, ne izvirgavajući se time riziku od donošenja osuđujuće presude.

ESLJP ne postavlja obavezu državama ugovornicama da osnuju obrazovne ustanove za zatvorenike ondje gdje one već ne postoje. Međutim, tamo gdje vlasti odbijaju pristup zatvorenika već postojećoj obrazovnoj ustanovi, Sud smatra da takvo ograničenje mora biti predvidljivo, težiti legitimnom cilju i biti proporcionalno zahtjevu za ograničenjem ovog prava. S druge strane, tamo gdje zatvorenik napusti program obrazovanja ili postavi zahtjev za pristup programu obrazovanja, ne može se žaliti na ograničenje prava na obrazovanje (Matiošaitis i drugi protiv Litvanije¹²³). U predmetu Mehmet Resit Arslan i Orhan Bingol protiv Turske¹²⁴, Sud je u povodu zahtjeva dvojice zatvorenika za korištenjem audiovizualnih materijala, kompjutera i elektroničkih uređaja u cilju pripreme za prijemni ispit na fakultetu, svojom presudom dao ovlaštenje za obuku dvojice zatvorenika putem kompjutera, ali pod nadzorom i u prostorijama koje za tu svrhu ustanovljuju penalne ustanove.

3.6. Zdravstvena zaštita

Istražnom zatvoreniku, zdravstveno osiguranoj osobi, liječenje se osigurava u ambulanti ugovorenog liječnika primarne zdravstvene zaštite u skladu sa općim propisom o zdravstvenoj zaštiti, a na njegov zahtjev i po odobrenju nadležnog suda zatvorenika može posjetiti liječnik kojeg on izabere (čl. 16. st. 1. Pravilnika). Zakon o kaznenom postupku određuje da istražni zatvorenik ima pravo zahtijevati posjet liječnika po odobrenju suca istrage, odnosno predsjednika vijeća i pod njegovim nadzorom, tj. nadzorom osobe koju on odredi (čl. 139. st. 1.). I kod ostvarenja ovoga prava uočavamo razliku u položaju istražnih zatvorenika i zatvorenika, gdje je zatvorenima na izdržavanju kazne zatvora osiguran bolji položaj s obzirom na izradu pojedinačnog programa izvršenja koji im omogućuje poseban medicinski tretman prikladan

¹²³ Matiošaitis i drugi protiv Litvanije, zahtjev br. 22662/13, 51059/13, 58823/13, 59692/13, 59700/13, 60115/13, 69425/13, 72824/13, presuda od 27. svibnja 2014., § 194.

¹²⁴ Mehmet Resit Arslan i Orhan Bingol protiv Turske, zahtjev br. 47121/06, 13988/07, presuda od 7. listopada 2010., § 51.-53.

osobnim potrebama svakog zatvorenika pa se istražni zatvorenici vrlo često žale na nedostatak adekvatne zdravstvene zaštite da li zbog organizacijskih problema ili pak neupućenosti u ovo pravo. Također, svi ti problemi oko adekvatnog ostvarenja ovog prava, kao i povrede samog jamstva u penalnim ustanovama, dovode do obraćanja istražnih zatvorenika ESLJP gdje je u nizu slučajeva nedostatak medicinske zaštite okvalificirao kao nečovječno ili ponižavajuće postupanje.

Zahtjev za pružanje adekvatne zdravstvene zaštite pritvorenim osobama nameće pozitivnu obvezu državama kako bi zaštitili živote onih koji su u njihovoj nadležnosti. Čl. 3. Konvencije nameće obvezu zaštite fizičke dobrobiti osoba, tako što im se treba pružiti, između ostalog, potrebna medicinska skrb (Kudla protiv Poljske¹²⁵). Stoga je Sud zaključio u brojim prilikama da nedostatak odgovarajuće medicinske skrbi može dovesti do povrede čl. 3. Konvencije (Blokhin protiv Rusije¹²⁶, Wanerski protiv Poljske¹²⁷). Međutim, neutemeljene tvrdnje da medicinska skrb nije postojala, kasnila ili na neki drugi način bila nezadovoljavajuća, nedostatna je za utvrđenje povrede čl. 3. Konvencije. Vjerodostojne pritužbe pritvorenika bi obično trebale sadržavati detaljno upućivanje na zdravstveno stanje, medicinski tretman koji je pružen ili odbijen, a koji može otkriti ozbiljne propuste u zdravstvenoj skrbi podnositelja zahtjeva (Krivolapov protiv Ukrajine¹²⁸).

Adekvatna medicinska pomoć ostaje element koji je najteže utvrditi. Sama činjenica da pritvorenika pregleda liječnik i odredi mu određenu vrstu liječenja ne može automatski dovesti do zaključka da je medicinska pomoć bila primjerena (Hummatov protiv Azerbejdžana¹²⁹). Zatvor mora osigurati vođenje sveobuhvatne evidencije o zdravstvenom stanju pritvorenika, njegovom postupanju tijekom trajanja pritvora (Khudobin protiv Rusije¹³⁰), točnost i brzinu dijagnostike (Melnik protiv Ukrajine¹³¹). Nadzor nad pružanjem zdravstvene zaštite mora biti redovit, a terapijska strategija usmjerena na adekvatno liječenje zdravstvenih problema pritvorenika. Zatvorske vlasti moraju zatvorenicima ponuditi liječenje koje odgovara bolesti koja im je dijagnosticirana. Medicinski tretman bi trebao biti na razini koju su državne vlasti osigurale

¹²⁵ Kudla protiv Poljske, zahtjev br. 30210/96, presuda od 26. listopada 2000., § 94.

¹²⁶ Blokhin protiv Rusije, zahtjev br. 47152/06, presuda od 23. ožujka 2016., § 136.

¹²⁷ Wenerski protiv Poljske, zahtjev br. 44369/02, presuda od 20. travnja 2009., § 56.- 65.

¹²⁸ Krivolapov protiv Ukrajine, zahtjev br. 5406/07, presuda od 18. veljače 2017., § 76.

¹²⁹ Hummatov protiv Azerbejdžana, zahtjev br. 9852/03, presuda od 29. studenog 2007., § 116.

¹³⁰ Khudobin protiv Rusije, zahtjev br. 59696/03, presuda od 3. ožujka 2005., § 83.

¹³¹ Melnik protiv Ukrajine, zahtjev br. 72286/01, presuda od 28. ožujka 2006., § 104.- 106.

ostalom stanovništvu. To međutim ne znači da svakom pojedincu mora biti zajamčena ista razina tretmana koja je dostupna u najboljim zdravstvenim ustanovama vani (Care Damiani protiv Italije¹³²). Kao što je Sud objasnio, zatvorska ustanova zadržava dovoljan fleksibilitet u definiranju potrebnih standarda zdravstvene zaštite i odlučuje o tome od slučaja do slučaja. Taj bi standard trebao biti kompatibilan ljudskom dostojanstvu, s tim da bi svakako trebalo uzeti u obzir „praktične zahtjeve“ zatvaranja (Aleksanyan protiv Rusije¹³³)¹³⁴.

3.7. Pravo na branitelja

Prema Zakonu o kaznenom postupku svaki okrivljenik ima pravo na branitelja i na nesmetano uspostavljanje veze sa braniteljem te sa tim pravom mora biti upoznat (čl. 29. st. 2.). Također, svaki istražni zatvorenik ima pravo razgovarati sa braniteljem slobodno, neometano i bez nadzora u za to predviđenoj prostoriji (čl. 139. st. 5. ZKP). Samo iznimno može se prekinuti njegov posjet ako zatvorenik ili branitelj narušava red i sigurnost u zatvoru ili uobičajeno uljudno ponašanje (čl. 18/2 Pravilnika). Budući da branitelj pomaže istražnom zatvoreniku kao okrivljeniku u utvrđivanju činjenica u njegovu korist te korištenju njegovim procesnim pravima, pravo na slobodan razgovor sa braniteljem predstavlja jedno od „minimalnih prava obrane“¹³⁵.

U jurisprudenciji ESLJP, brz pristup odvjetniku predstavlja važnu protutežu ranjivosti osoba u pritvoru, pruža osnovnu zaštitu od prinude i zlostavljanja i doprinosi sprječavanju neostvarivanja pravde i ispunjavanja ciljeva pravičnog postupka (Salduz protiv Turske¹³⁶ ; Ibrahim i drugi protiv UK¹³⁷). Pravo na pristup odvjetniku može biti ograničeno samo u slučaju postojanja uvjerljivih razloga koji opravdavaju takvo ograničenje te ako takvo ograničenje neće nanijeti štetu općoj pravičnosti postupka. Vlasti moraju osigurati povjerljivost komunikacije između zatvorenika i odvjetnika, što se može proširiti i na druge pravne zastupnike (A.B. protiv Nizozemske¹³⁸). Korespondencija između pritvorenika i njegovog odvjetnika je privilegirana (Yefimenko protiv Rusije¹³⁹) u skladu sa principima povjerljivosti i profesionalnosti. ESLJP

¹³² Cara-Damiani protiv Italije, zahtjev br. 2447/05, presuda od 9. srpnja 2012., § 66.

¹³³ Aleksanyan protiv Rusije, zahtjev br. 46468/06, presuda od 24. siječnja 2008., § 140.

¹³⁴ Guide on case-law of the European Convention on Human Rights; Prisoners rights, updated on 31. 8. 2023., str. 17.

¹³⁵ Vlahović R., Galović R.; op. cit. (bilj .4.), str. 44.

¹³⁶ Salduz protiv Turske, zahtjev br. 36391/02, presuda od 27. studenog 2008., § 53.-54.

¹³⁷ Ibrahim i drugi protiv UK, zahtjev br. 5054/08, 50571/08, presuda od 13. rujna 2016., § 255.

¹³⁸ A.B. protiv Nizozemske, zahtjev br. 37328/97, presuda od 29. siječnja 2002., § 84.

¹³⁹ Yefimenko protiv Rusije, zahtjev br. 152/04, presuda od 12. veljače 2013., § 144.

smatra da je čitanje pošte u pisanoj komunikaciji pritvorenika i odvjetnika samo iznimno dopušteno, u slučajevima kada zatvorske vlasti imaju razuman razlog vjerovati da je privilegija dopisivanja bila zloupotrebljena u smislu da sadržaj pisama ugrožava sigurnost zatvora ili drugih ili jesu inače kriminalne prirode, što će se prosuđivati u ovisnosti od konkretnih okolnosti slučaja (Piechowicz protiv Poljske¹⁴⁰). Međutim, prema sudskoj praksi ESLJP svaka osoba koja se želi konzultirati sa svojim pravnim zastupnikom može to činiti na način koji favorizira punu i nesputanu diskusiju. Prema tome, ako se odvjetnik ne bi mogao posavjetovati sa svojim klijentom bez ikakvog nadzora i primiti povjerljive podatke, njegova pomoć bi izgubila velik dio svoje korisnosti (Campbell protiv Ujedinjenog Kraljevstva¹⁴¹).

3.8. Posjeti, dopisivanja i telefonski razgovor

Zatvoreniku će se omogućiti posjeti srodnika ili druge osobe šest puta mjesečno, od čega dva posjeta u neradne dane. Posjet može trajati najmanje petnaest minuta, a najviše jedan sat neovisno o broju posjetitelja, s tim da upravitelj može u opravdanom slučaju odbiti posjet u dužem trajanju (čl. 19. Pravilnika). Posjet se omogućava pod odobrenjem suca istrage odnosno predsjednika vijeća i pod njegovim nadzorom ili nadzorom osobe koju on odredi (čl. 139. st. 1. ZKP). No, privilegija čestih kontakata sa vanjskim svijetom kroz češće i dulje posjete obitelji i trećih, telefoniranje bez nadzora i slično, u Pravilniku je predviđena za osobe na izdržavanju zatvorske kazne, dok takva mogućnost nije predviđena za istražne zatvorenike.

U primjeru jedne ustavne tužbe, punomoćnica podnositelja ustavne tužbe, osvrnuvši se na njegove pritužbe, istakla je izuzetno birokratiziranu i sporu proceduru ostvarivanja prava zatvorenika na posjete obitelji, što u velikoj mjeri ide na štetu njihovih prava na kontakt sa vanjskim svijetom, posebice članova obitelji. Oni ako žele ostvariti svoje pravo na 20 minuta razgovora sa istražnim zatvorenikom, moraju proći mukotrpnu proceduru dobijanja dozvola za razgovor na sudu, ponekad i satima čekati pred zatvorom dopuštenje za ulazak, da bi tamo tek nakon nekoliko sati konačno bili uvedeni u prostorije za razgovor. Tako su, ističe, izgubili cijeli dan na kratkotrajni kontakt čiji je učinak još više smanjen i doveden ispod najmanje prihvatljive razine. Na temelju takvih navoda, Ustavni sud je ocijenio da je pravni režim posjete istražnim zatvorenicima u uvjetima prenapučenosti neprimjeren, kako u pogledu duljine dopuštenog

¹⁴⁰ Piechowicz protiv Poljske, zahtjev br. 20071/07, presuda od 17. travnja 2012., § 239.

¹⁴¹ Campbell protiv Ujedinjenog Kraljevstva, zahtjev br. 13590/88, presuda od 25. ožujka 1992., § 46.-48.

kontakta tako i u pogledu procedure koja se na članove obitelji primjenjuje. Ona zbog svojeg načina provođenja i trajanja bitno umanjuje smisao takvih kontakata istražnih zatvorenika s obitelji i vanjskim svijetom¹⁴².

Što se tiče telefoniranja Pravilnikom je u čl. 22 st.1 istražnim zatvorenicima omogućeno telefoniranje o svom trošku sa osobom koju je odobrio nadležni sud najmanje jednom dnevno u primjerenom trajanju, s tim da je razgovor podvrgnut i nadzoru službene osobe. Ono što se problematizira pri ostvarivanju ovoga prava je izrazito spora i birokratizirana procedura odobravanja telefonskih brojeva od stane suda, zbog čega je često mogućnost telefoniranja faktički ograničena. Također, s obzirom na činjenicu da istražni zatvorenik o svom trošku ostvaruje telefonski poziv, problem može predstavljati nedostatak financijskih sredstava zbog kojih osoba neće moći platiti poziv.

Dopisivanje sa osobama izvan zatvora moguće je sa znanjem i pod nadzorom suca istrage, a nakon podignute optužnice, sa znanjem i pod nadzorom predsjednika vijeća (čl. 139. st. 3. ZKP). Pisma koja upućuje zatvorenik mora predati upravi zatvora u otvorenoj kuverti, a uprava zatvora mora ih dostaviti kao i pisma koja zatvorenik prima, prije uručenja zatvoreniku ili prije otpreme nadležnom sudu (čl. 21. st. 1. Pravilnika). Provjera pisama od strane suda sredstvo je kojim se nastoje onemogućiti nepoželjni kontakti istražnog zatvorenika sa okolinom.

Treba naglasiti da je jedina mjera, koju kao stegovnu kaznu sudac istrage, sudac pojedinac, odnosno predsjednik vijeća može izreći, na prijedlog upravitelja prema istražnom zatvoreniku zbog stegovnog prijestupa, upravo mjera ograničenja posjeta i dopisivanja. Ono što se istražnom zatvoreniku ne može zabraniti su odašiljanje molbi, žalbi i pritužbi (čl. 139. st. 3. ZKP), budući da se radi o iznimno važnim sredstvima zaštite kojima se on služi u ostvarivanju svojih prava, te bi ga uskrata tog prava dovela do potpune izolacije i omogućila samovolju u postupanju zatvorskih tijela¹⁴³.

Prema ustaljenoj praksi Europskog suda za ljudska prava, istažni zatvor kao i svaka druga mjera lišenja slobode podrazumijeva ograničenja privatnog i obiteljskog života. To je bitan segment prava na poštovanje obiteljskog života kojeg su pritvoreniku zatvorske vlasti dužne omogućiti te

¹⁴² Odluka USRH, U-III-/4182/2008 od 17. ožujka 2009., § 12.3., 17.3.

¹⁴³ Vlahović S., Galović R., op. cit. (bilj. 4.), str. 45.

mu pri tome pomažu u održavanju kontakata sa obitelji (Khoroshensko protiv Rusije¹⁴⁴). Sud u tom kontekstu posebno ističe važnost rehabilitacije pritvorenika te mogućnosti njegove ponovne reintegracije u društvo. Svako miješanje u pravo na poštovanje osobnog i obiteljskog života mora biti opravdano.

U nizu slučajeva sud je utvrdio da uvjet „kvalitete zakona“ kojim bi ovo pravo bilo ograničeno nije opravdan, zbog činjenice da je zakon dodijelio ovlast za odlučivanje onima koji su nadležni za predmet, neograničeno diskrecijsko pravo odbiti ili odobriti posjete i nije predvidio ništa što bi ograničilo opseg diskrecijskog prava i način njegova korištenja. Sud je stoga smatrao da je takav zakon lišio pritvorenika minimalnog stupnja zaštite protiv samovolje ili zloupotreba na koju građani imaju pravo prema vladavini prava u demokratskom društvu (Kungurov protiv Rusije¹⁴⁵). Međutim, Sud je prihvatio da određeni uvjeti kontrole kontakata sa vanjskim svijetom ipak nisu nespojivi sa Konvencijom (Aliev protiv Ukrajine¹⁴⁶). Takve mjere mogu uključivati ograničenja broja posjeta obitelji, nadzor nad posjetama s obzirom na prirodu počinjenog kaznenog djela te specifičnim individualnim svojstvima uhićenika (Hagyio protiv Mađarske¹⁴⁷). Sud je naposljetku naglasio da zahtijeva od država da vode računa o interesima zatvorenika te da ih vrednuje ne u općenitom smislu, nego u odnosu na konkretnu situaciju (Deltuva protiv Litve¹⁴⁸)¹⁴⁹.

¹⁴⁴ Khoroshenko protiv Rusije, zahtjev br. 41418/04, presuda od 30. lipnja 2015., § 106.

¹⁴⁵ Kungurov protiv Rusije, zahtjev br. 70468/17, presuda od 18. lipnja 2020., § 18.-20.

¹⁴⁶ Aliev protiv Ukrajine, zahtjev br. 33617/02, presuda od 14. listopada 2008., § 187.

¹⁴⁷ Hagyo protiv Mađarske, zahtjev br. 52626/10, presuda od 23. srpnja 2013., § 84.

¹⁴⁸ Deltuva protiv Litve, zahtjev br. 38144/20, presuda od 21. lipnja 2023., § 42.

¹⁴⁹ Guide on case-law of the European Convention on Human Rights; prisoners rights, updated, 31. 8. 2023, str. 21.

4. ZAKLJUČAK

Dužnost je sudova u kaznenom postupku voditi se temeljnim načelom pravičnosti postupka iz kojeg proizlazi pretpostavka okrivljenikove nedužnosti kao osnovni postulat za odnos prema okrivljeniku pri određivanju, produljenju i trajanju mjere istražnog zatvora. Istražni zatvor ne smije predstavljati kaznu prije same kazne, nego se primjenjivati samo kao krajnja, iznimna i uvijek supsidijarna mjera. Istražni zatvorenik mora biti tretiran kao nedužna osoba. No, ipak smo uočili da s obzirom na činjenicu privremenosti mjere istražnog zatvora, pritvorenici bivaju zanemareni od strane nadležnih tijela u pogledu brojnih prava, obrazovanja, rada, tjelesnih aktivnosti i slično. Navedeni problemi ne javljaju se samo u Republici Hrvatskoj, nego i na globalnoj razini.

Ono što možemo naglasiti i za čime treba težiti u budućnosti svakako je potreba za unaprijeđenjem zakonske regulative, te bi stoga nadležna tijela trebala uložiti značajnije napore kroz sustavnije i opsežnije uređenje njihovih prava, ali i njihovo dosljedno provođenje u praksi kako bi boravak u istražnom zatvoru zadovoljavao pravne i etičke standarde poštovanja temeljnih ljudskih prava i sloboda. Smatram da je potrebna izgradnja novih zatvorskih kapaciteta, financijska ulaganja u zatvorski sustav, budući da svi ti elementi jedino u potpunosti osigurani i primijenjeni mogu dovesti do kvalitetne resocijalizacije i ponovne reintegracije u društvenu zajednicu, što iz perspektive današnjeg stanja predstavlja veliki izazov za naš zatvorski sustav.

5. POPIS LITERATURE

Knjige :

1. Bitanga M., Bilušić I. : Opasnost od ponavljanja djela i određivanje istražnog zatvora – iudex, quo vadis?, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu , vol.28, br.2, 2021.
2. Bitanga M.: Pretpostavka okrivljenikove nedužnosti, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, vol.25., br.2, 2018.
3. Đurđević Z., Tripalo D.: Trajanje pritvora u svjetlu međunarodnih standarda te domaćeg sudskog prava i prakse ; Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu , vol.13, br.2, 2006.
4. Đurđević Z.,: Pravna priroda, pravni okvir i svrha jamstva u kaznenom postupku : Mogu li preživjeti odluku USRH U-III-1451/2015 o ukidanju istražnog zatvora za gradonačelnika grada Zagreba i vraćanju jamčevine njegova branitelja?, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, (Zagreb), vol. 22, br. 1/2013.
5. Filipović H., Šuperina M.,: Razvoj pravnog uređenja najtežih mjera osiguranja prisutnosti okrivljenika u kaznenom postupku i statistička analiza provođenja mjere uhićenja u RH, Policija i sigurnost, (Zagreb), 2012.
6. Horvat L.; Drenški Lasan V. ; Istražni zatvor, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol 16., br.2., 2009.
7. Ivičević Karas E. : Penitencijarno pravo, Narodne novine, Zagreb, 2016.
8. Krapac D. i suradnici : Kazneno procesno pravo, Institucije, knjiga I, VIII. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2020.
9. Ljubanović V., Novokmet A. , Tomičić Z. : Kazneno procesno pravo, Pravni fakultet Osijek , Osijek ,2020.
10. Martinović I., Bonačić M., : Jamstvo kao zamjena za istražni zatvor : otvorena pitanja, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu 2/2015.
11. Pleić M. : Zabrana mučenja u praksi Europskog suda za ljudska prava sa posebnim osvrtom na presude protiv RH i praksu Ustavnog suda RH, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol.23, br. 2/2016.

12. Pleić M. : Međunarodni instrumenti zaštite prava zatvorenika i nadzora nad sustavom izvršenja kazne zatvora, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol.17, broj 1/2010.
13. Vlahović S., Galović R. ; Izvršenje istražnog zatvora : Normativni okvir i praksa u svjetlu zaštite temeljnih ljudskih prava, Časopis za pravna i druga pitanja, vol.47, br.94., 2013.
14. Zagorec M. : Pravo na odgovarajući smještaj zatvorenika sa osvrtom na presudu Europskog suda za ljudska prava „Muršić protiv Hrvatske“, Policijska sigurnost (Zagreb) godina 27.(2018.), br.4.

Pravni izvori :

1. Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (Narodne novine – međunarodni ugovori br. 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 1/06, 2/10, 13/17).
2. Europska konvencija i sprečavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, (Narodne novine br. 14/1997-93).
3. Europska zatvorska pravila, prihvaćena preporukom Rec (2006.) 2 od 11. siječnja 2006. Odbora ministara država članica Vijeća Europe.
4. Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka, UN., (Narodne novine br. 41/90, 8/91, 14/91, 53A/92, 9/92, 55/92).
5. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, (Narodne novine, br.12/2009).
6. Opća deklaracija o ljudskim pravima, (Narodne novine, br.12/2009).
7. Pravilnik o kućnom redu u zatvorima za izvršavanje istražnog zatvora, (Narodne novine br. 152/08, 76/09).
8. Standardna minimalna pravila za postupanje sa zatvorenicima, UN., 2015.
9. Ustav Republike Hrvatske (Narodne novine, br. 59/1990, 135/1997, 8/1998, 113/2000, 124/2000, 28/2001, 41/2001, 55/2001, 76/2010, 85/2010, 5/2014).
10. Zakon o kaznenom postupku (Narodne novine, br.152/08, 76/09, 80/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 130/20, 80/22,36/23).
11. Zakon o izvršenju kazne zatvora, (Narodne novine, br. 76/14).
12. Zakon o zaštiti osoba sa duševnim smetnjama, (Narodne novine br. 76/14).

Sudske presude:

1. Annanyev i drugi protiv Rusije, zahtjev br. 42525/07, 60800/08., presuda od 10.siječnja 2012.
2. Aleksanyan protiv Rusije, zahtjev br.46468/06, presuda od 24. siječnja 2008.
3. Aliev protiv Ukrajine, zahtjev br. 33617/02, presuda od 14. listopada 2008.
4. Blokhin protiv Rusije, zahtjev br .47152/06, presuda od 23. ožujka 2016.
5. Cara – Damiani protiv Italije, zahtjev br. 46468/06, presuda od 24. siječnja 2008.
6. Cenbauer protiv Hrvatske, zahtjev br. 73786/01, presuda od 9. ožujka 2006.
7. Campbell protiv Ujedinjenog Kraljevstva, zahtjev br. 13590/88, presuda od 25. ožujka 1992.
8. Deltuva protiv Litvanije, zahtjev br. 38144/20, presuda od 21. lipnja 2023.
9. Dolenc protiv Hrvatske, zahtjev br. 25282/06, presuda od 26. studenog 2009.
10. Dudchenko protiv Rusije, zahtjev br. 37717/05, presuda od 7. studenog 2017.
11. D. i E.S protiv Velike Britanije, zahtjev br. 13669/88, presuda od 7.ožujka 1990.
12. Dervishi protiv Hrvatske, zahtjev br. 6734/10, presuda od 25. rujna 2012.
13. Getoš – Magdić protiv Hrvatske, zahtjev br.56305/08, presuda od 2. prosinca. 2010.
14. Gladkiy protiv Rusije, zahtjev br.57143/11, presuda od 30. rujna 2021.
15. Gorgiev protiv Makedonije, zahtjev br. 26984/05, presuda od 19. srpnja 2012.
16. Hummatov protiv Azerbejdžana, zahtjev br. 9852/03, presuda od 29. studenog 2007.
17. Hagyo protiv Mađarske, zahtjev br. 52624/10, presuda od 23. srpnja 2013.
18. Idalov protiv Rusije, zahtjev br. 5826/03, presuda od 22. svibnja 2012.
19. Ibrahim i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, zahtjev br. 50541/08, 50571/08, 50573/08, 40351/09, presuda od 13. rujna 2016.
20. Kudla protiv Poljske , zahtjev br. 30210/96, presuda od 26. listopada 2000.
21. Khudobin protiv Rusije, zahtjev br.596967/00, presuda od 3.ožujka 2005.
22. Khoroshenko protiv Rusije, zahtjev br. 41418/04, presuda od 30. lipnja 2015.
23. Khudoyorov protiv Rusije, zahtjev br. 6847/02, presuda od 12. travnja 2006.
24. Kungurov protiv Rusije, zahtjev br. 70468/17, presuda od 18. lipnja 2020.
25. Krivolapov protiv Ukrajine, zahtjev br.5406/07, presuda od 18. veljače 2017.
26. Khodorkovskiy protiv Rusije, zahtjev br. 5829/04, presuda od 31. svibanj 2011.
27. Muršić protiv Hrvatske, zahtjev br.7334/13, presuda od 20. listopada 2016.

28. Moiseyev protiv Rusije, zahtjev br. 63936/00, presuda od 6. travnja 2005.
29. Meier protiv Švicarske, zahtjev br.10109/14., presuda od 9. svibnja 2016.
30. Matiošaitis i drugi protiv Litvanije, zahtjev br. 22662/13, 51059/13, 58823/13, 59692/13, 59700/13, 60115/13, 69425/13, 72824/13, presuda od 23. kolovoza 2017.
31. Mehmet Resit Arslan i Orhan Bingul protiv Turske, zahtjev br. 47121/06, 13988/07, 3475/07, presuda od 7. listopada 2019.
32. Melnik protiv Ukrajine, zahtjev br. 72286/01, presuda od 28. ožujka 2006.
33. Orban protiv Hrvatske, zahtjev br. 56111/12, presuda od 19. prosinca, 2013.
34. Oreb protiv Hrvatske, zahtjev br. 20824/09, presuda od 31. listopada 2013.
35. Pilčić protiv Hrvatske, zahtjev br. 33138/06, presuda od 17. siječnja 2008.
36. Peša protiv Hrvatske, zahtjev br. 55102/13, presuda od 13. listopada 2015.
37. Piechowicz protiv Poljske, zahtjev br. 20071, presuda od 17.travnja 2012.
38. Štitić protiv Hrvatske, zahtjev br. 29660/03, presuda od 8. studenog 2007.
39. Stummer protiv Austrije, zahtjev br. 37452/02, presuda od 7. srpnja 2011.
40. Salduz protiv Turske, zahtjev br. 36391/02, presuda od 27. studeni 2008.
41. Šoš protiv Hrvatske, zahtjev br.26211/13, presuda od 1. prosinca 2015.
42. Testa protiv Hrvatske, zahtjev br. 20877/04, presuda od 12. srpnja 2007.
43. Velyo Velew protiv Bugarske, zahtjev br. 16032/07, presuda od 27. svibnja 2014.
44. Vlasov protiv Rusije, zahtjev br. 78146/01, presuda od 12.lipnja 2008.
45. Yefimenko protiv Rusije, zahtjev br. 152/04, presuda od 12. veljače 2013.
46. Wenerski protiv Poljske, zahtjev br. 44368/02, presuda od 20. travnja 2009.

Odluke USRH, VSRH i VKSRH:

1. Ustavni sud Republike Hrvatske, broj : U-III-3429/2018 od 30 .listopada 2018.
2. Ustavni sud Republike Hrvatske, broj: U-III-7031/2010 od 23. prosinca 2010.
3. Ustavni sud Republike Hrvatske, broj: U-III-1353/2018 od 23.travnja 2018.
4. Ustavni sud Republike Hrvatske, broj: U-III-4182/2008 od 17. ožujka 2009.
5. Ustavni sud Republike Hrvatske, broj: U-III-372/2015 od 29. siječnja 2015.
6. Vrhovni sud Republike Hrvatske, br.II Kž 93/1998, od 16. ožujka 1999.
7. Vrhovni sud Republike Hrvatske, br. Kzz- 1/1994, od 13. siječnja 1994.
8. Visoki kazneni sud Republike Hrvatske, br. II Kž-263/2021 od 19. srpnja 2021.

Ostali izvori:

1. Guide on case-law of the European Convention on Human Rights, Prisoners rights, updated on 31. August 2023.
2. Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2021. godinu.
3. Sumirani standardi ESLJP prema Uredu zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava, Pozitivna utvrđenja Europskog suda za ljudska prava u hrvatskim predmetima, 2014.-2017.

